

1. KARAKTERISTIČNA SVOJSTVA MAKROSKOPSKIH SISTEMA

1.1 FLUKTUACIJE U RAVNOTEŽI

jednostavan primjer sustava $\rightarrow$ plin koji se sastoji od jednake molekula

RIJEDAK PLIN (dilute gas) $\rightarrow$ prosječni razmak među molekulama je velik, a njihova međusobna interakcija je mala

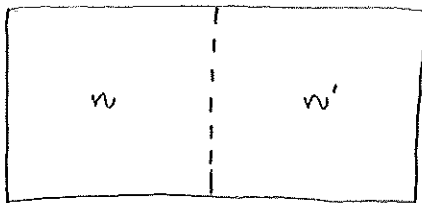
IDEALNI PLIN $\rightarrow$ ako je dovoljno razrijeđen da je interakcija među molekulama gotovo zanemariva

(ako je ukupna potencijalna energija između molekula zanemariva u odnosu na njihovu kinetičku energiju, ali je dovoljno velika da molekule mogu interagirati i tako razmjenjivati energiju)

$\rightarrow$ svaka molekula provodi većinu vremena gibajući se kao slobodna čestica, samo se rijetko molekule sudaraju međusobno ili sa zidovima spremnika

IZOLIRANI SUSTAV N MOLEKULA unutar spremnika

ne interagiraju
s drugim sustavima

$$n + n' = N$$

ako je N dovoljno velika $\rightarrow n \approx n'$ samo approx

$\rightarrow$ kako se molekule sudaraju, neke ulaze u lijevu polovicu kutije, dok ju neke napuštaju.

$\rightarrow$ uobičajeno su te fluktuacije dovoljno male da se n ne razlikuje jako od $\frac{1}{2}N$

KONFIGURACIJA $\rightarrow$ svaki zaseban način na koji se molekule distribuiraju između dvije polovice kutije

1 molekula $\rightarrow$ 2 moguće konfiguracije $\begin{cases} \text{lijevo} \\ \text{desno} \end{cases}$

2 molekule $\rightarrow$ svaka može na 2 strane $2 \times 2 = 2^2 = 4$

3 molekule $\rightarrow 2 \times 2 \times 2 \rightarrow 2^3 = 8$

OPĆENITO ZA N MOLEKULA:

N molekula $\rightarrow$ broj mogućih konfiguracija = 2^N

$P_N \rightarrow$ vjerojatnost da su sve molekule na lijevoj strani

$$P_N = \frac{1}{2^N}$$

$P_0 \rightarrow$ vjerojatnost da niti jedna molekula nije na lijevo

$$P_0 = \frac{1}{2^N}$$

Promotimo situaciju gdje je w molekula na lijevoj strani kutije

$C(w) \rightarrow$ broj mogućih konfiguracija
za željeni slučaj

$$P_n = \frac{C(n)}{2^N}$$

$2^N \rightarrow$ ukupan broj mogućih konfiguracija

relativna frekvencija ili vjerojatnost nalazanja w molekula na lijevoj strani

- $\rightarrow$ situacija gdje je $w=N$ ili $w=0$ odgovara samo jednoj mogućoj konfiguraciji
- $\rightarrow$ situacija gdje je $w \gg \frac{1}{2}N$ ili $w \ll \frac{1}{2}N$ odgovara relativno malo konfiguracija i teško je ostvariva, za takvu situaciju kažemo da je **NEVJEROJATNA** ili **UREĐENA**

$C(n)$ je maksimalan za $w=w' = \frac{1}{2}N$

najvjerojatnije su situacije gdje je $w \approx w'$, one se mogu ostvariti na mnogo načina i za njih kažemo da su **NASUŠIČNE** ili **NEUREĐENE**

* Ako je ukupan broj čestica velik, fluktuacije koje odgovaraju jako neuniformnim distribucijama se ne događaju skoro nikad. *

$$\Delta w \equiv w - \frac{1}{2}N$$

za veliki N , samo se vrijednosti w sa $|\Delta w| \ll N$ javljaju relativno često

$\rightarrow$ mikroskopsko stanje (mikrostanje) je jako komplicirano za pratiti

$\rightarrow$ MAKROSKOPSKO STANJE (makrostanje) može se adekvatno opisati samo manjim brojem molekula koje se nalaze u kutiji

za sustav mnoštva čestica čije makroskopsko stanje nema tendenciju promjene u vremenu kažemo da je u ravnoteži!

1.2 IREVERZIBILNOST I PRIBLIŽAVANJE RAVNOTEŽI

posmatramo izolirani peru koji se sastoji od N molekula

RIJETKE VELIKE FLUKTUACIJE U RAVNOTEŽI

RELAKSACIJSKO VRIJEME - vrijeme (approx) potrebno da se velika fluktuacija "raspadne" nazad u situaciju ravnoteže

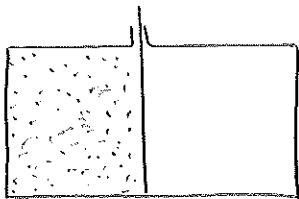
→ reamo da je sustav odjednom bio u $u \gg \frac{1}{2}N$, pa koliko mu treba da dođe nazad do $u \approx \frac{1}{2}N$

SPECIJALNO PRIPREMLJENI POČETNI UVJETI

→ Nonrandom situacije se često događaju kao rezultat interakcija koje su NEDAVNO utjecale na sustav

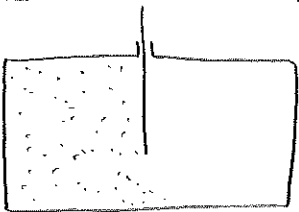
Ako je izolirani sustav u jako nenasumičnoj situaciji, on će se u vremenu mijenjati tako da dođe do svoje najnasumičnije situacije, gdje se nalazi u ravnoteži.

IREVERZIBILNOST

IREVERZIBILAN PROCES - proces koji, da ga se puti unatrag ne bi imao nikakvu vjerojatnost da se dogodi

(npr da se razbijena čaša spontano sastavi)

→ preferiran smjer vremena se primjećuje kod izoliranih makroskopskih sistema koji su se u početnom trenutku nalazili u vrlo specifičnoj nenasumičnoj situaciji

1.3 → ne

1.4 SVOJSTVA STANJA RAVNOTEŽE

JEDNOSTAVNOST STANJA RAVNOTEŽE

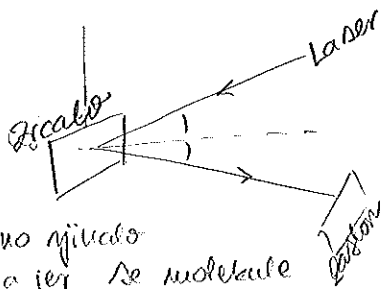
Stanje ravnoteže makroskopskog sistema je jako jednostavno:

- makroskopsko stanje sistema u ravnoteži je vremenski neovisno, osim za uvijek prisutne fluktuacije
→ makrostanje sistema može se opisati određenim makroskopskim parametrima, njihova srednja vrijednost ostaje nepromijenjena u vremenu daleko god je sustav u ravnoteži
- makrostanje sustava u ravnoteži je, izuzev fluktuacija, najrasumičnije makrostanje sustava pod zadanim uvjetima.

SUSTAV U RAVNOTEŽI JE JEDINSTVENO KARAKTERIZIRAN:

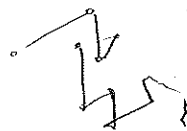
- ravnotežno makrostanje sistema je neovisno o prošlosti sistema
- ravnotežno makrostanje sistema može se potpuno opisati sa nekoliko makroskopskih parametara

MOŽEMO LI VIDJETI FLUKTUACIJE?

torzijsko njičanje
oscilira jer se molekule
zračenja sudaraju s njim

→ Brownovo gibanje

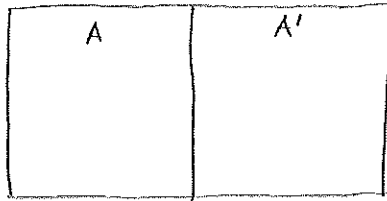
čestica se nepravilno
giba pod utjecajem
mogućih čest. koje su sudaraju

1.5 TOPLINA I TEMPERATURA

- moguće je da dva makroskopska sistema interagiraju, a da nikakav makroskopski rad nije obavljen.

TERMALNA INTERAKCIJA - energija se s jednog na drugo tijelo prenosi na atomskoj skali

TOPLINA - energija prenesena termalnom interakcijom

Sustav A i A' izmjenjuju energiju termalnom interakcijom

$E \rightarrow$ energija sustava A

$E' \rightarrow$ energija sustava A'

$$A^* \equiv A + A'$$

$$E + E' = \text{const}$$

· jednostavna situacija: A i A' se sastoje od istog plina (upi N_2 molekule)
 $E + E'$ bi trebala biti jednako podijeljena.

$\bar{e} \rightarrow$ srednja energija molekule A

$\bar{e}' \rightarrow$ srednja energija molekule A'

u ravnoteži: $\bar{e} = \bar{e}'$

imaemo N molekula plina A i N' molekula plina A'

$$\bar{e} = \frac{E}{N}$$

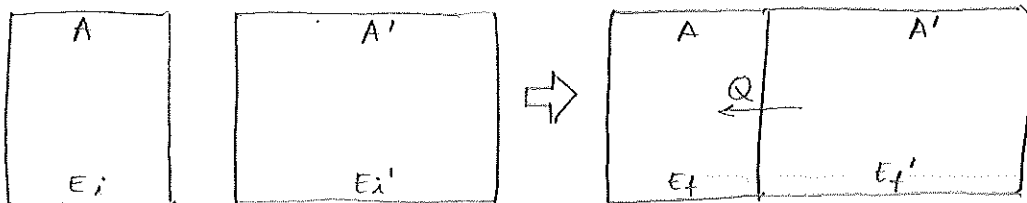
$$\bar{e}' = \frac{E'}{N'}$$

možemo pisati:

$$\frac{E}{N} = \frac{E'}{N'}$$

Neka su plinovi A i A' početno razdvojeni i početno svaki za sebe u ravnoteži.

energije: E_i i $E_{i'}$, Onda ih postavimo u termalni kontakt da slobodno izmjenjuju energiju.

$$\bar{e}_i < \bar{e}_{i'}$$

$$\bar{e}_i \neq \bar{e}_{i'}$$

Takva raspodjela energija je približno nerazumnjena i ultimativno će težiti stanju ravnoteže koje je razumnjeno

$$\rightarrow \bar{e}_f = \bar{e}_{f'} \quad \text{tj.} \quad \frac{E_f}{N} = \frac{E_{f'}}{N'}$$

U procesu interakcije koji vodi do dinamičnog stanja ravnoteže sustav s manjom srednjom energijom dobiva energiju, dok sustav s većom srednjom energijom po molekuli gubi energiju. Totalna energija ostaje konstantna.

$$E_f' + E_f = E_i' + E_i$$

$$\rightarrow \Delta E + \Delta E' = 0$$

$$\text{ili } Q + Q' = 0$$

$$Q \equiv \Delta E = E_f - E_i$$

$$Q' \equiv \Delta E' = E_f' - E_i'$$

$Q \rightarrow$ toplina koju je A apsorbirao

$Q = \Delta E$ može biti > 0 ili < 0

+ tijelo dobiva energiju

- tijelo gubi energiju

Za sustav koji prima energiju se kaže da je "hladniji", dok je onaj koji predaje energiju "topliji".

POSEBAN SLUČAJ: ako su E_i i E_i' takve da je $\bar{e}_i = \bar{e}_i'$ u tom slučaju nema izmjene topline.

TEMPERATURA

poročitatno općenit slučaj termalnog kontakta dva sustava A i A'

$\rightarrow$ što ako se sastoje od različitih atoma s različitim masama itd.?

• Svaki sustav je okarakteriziran parametrom T ("apsolutna temperatura") koji je povezan sa srednjom energijom po atomu u sustavu.

Staje ravnoteže: $T = T'$

TERMOMETAR - bilo koji mali makroskopski sustav M tako napravljen da se samt jedan od njegovih makroskopskih parametara mijenja kada M prima ili predaje toplinu

TERMOMETRIČKI PARAMETAR

- jedini varijabilni makroskopski parametar termometra

1.6 TIPIČNI REDOVI VEZIČINE

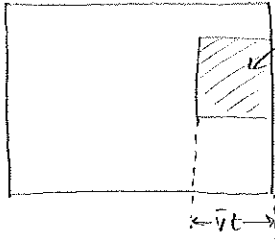
TLAK IDEALNOG PLINA

TLAK $p \rightarrow$ sila po jediničnoj površini

promatramo idealni plin N molekula, svaka ima masu m .
plin je u ravnoteži, u kutiji volumena V

$n \equiv N/V$ br. molekula po volumenu

z, y, x

promatramo jedan zid kutije

• koliko se molekula sudara s površinom A za vrijeme intervala t ?

$\bar{v}$ → srednja brzina

$\frac{1}{3}n$ se giba duž x osi $\rightarrow$ od toga $\frac{1}{2}$ ide u $+x$ ($\frac{1}{6}n$)

$\frac{1}{3}n$ duž y i $\frac{1}{3}$ duž z

bilo koja molekula koja ima brzinu u $+x$ smjeru proputuje $\bar{v}t$ udaljenost
 $\rightarrow$ u intervalu t se na A sudare samo molekule koje su udaljene do $\bar{v}t$

Prosječan br. molekula koje se sudare sa A u t :

$$\left(\frac{1}{6}n\right)(A\bar{v}t) \quad /: A /: t$$

$f_0 \approx \frac{1}{6}n\bar{v}$ *molecular flux density* → prosječan broj molekula koje se zabijaju u jediničnu površinu u jediničnom vremenu.

Srednja sila?

$$\begin{array}{c} \xrightarrow{m\bar{v}} +x \\ \xleftarrow{m\bar{v}} -x \end{array} \quad \Delta m\bar{v} = -2m\bar{v}$$

Zid do koje $+2m\bar{v}\hat{x}$

$$F = \frac{dP}{dt}$$

$$\bar{P} = \left[\begin{array}{l} \text{srednja kol. giba. } 2m\bar{v} \\ \text{koju je dobio zid} \\ \text{u jednom sudaru} \end{array} \right] \times \left[\begin{array}{l} \text{srednji br. sudara} \\ \text{po jed. vremenu} \\ \text{po jed. površini zida} \end{array} \right]$$

$$\bar{P} \approx (2m\bar{v})f_0 = (2m\bar{v})\left(\frac{1}{6}n\bar{v}\right) \rightarrow \boxed{\bar{P} \approx \frac{1}{3}nm\bar{v}^2}$$

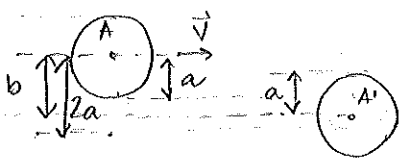
Srednja kinetička en. po molekuli
 $\bar{E}_k \approx \frac{1}{2}m\bar{v}^2$

$$\rightarrow \bar{P} \approx \frac{2}{3}n\bar{E}_k$$

SREDNJI SLOBODNI PUT (Mean free path)

↳ srednja udaljenost koju molekula prije prije nego se sudari s drugom molekulom

Zamislimo molekule kao tvrde kuglice radijusa a

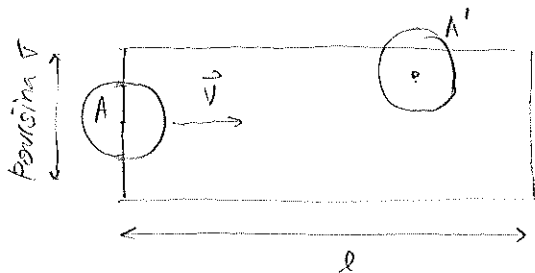

A' gledano kao stacionarnu

A ima relativnu brzinu $\vec{v}$

$b > 2a \rightarrow$ nema sudara

$b < 2a \rightarrow$ ima sudara

Sudar među molekulama će se dogoditi samo ako centar A' leži unutar volumena prekrisaućeg cilindrom kojeg nosi A

$$\sigma = \pi (2a)^2 = 4\pi a^2$$

→ total scattering cross section

Volumen kojeg dišlu prođe kad molekula prođe dužinom l :

σl

Neka je volumen takav da u prosjeku sadrži još jednu molekulu:

$$(\sigma l)n \approx 1$$

$$\boxed{l \approx \frac{1}{n\sigma}} \quad \text{Mean free path!}$$

$$\text{za } N_2: \quad l \approx 3 \times 10^{-6} \text{ cm} \quad 2a = N_2$$

2. OSNOVNI KONCEPTI VJEROJATNOSTI

2.1 STATISTIČKI ANSAMBLI

STATISTIČKI ANSAMBL - skup jako velikog broja međusobno neinteragirajućih sistema, svaki od tih sistema iste vrste koje zadovoljava specifični sistem kojeg smo mjeli promatrati

$N \rightarrow$ broj sistema u ansamblu N je velik ($N \rightarrow \infty$)

VJEROJATNOST DOGADAJA r

DOGADAJ $\rightarrow$ rezultat eksperimenta ili opservacije

$$P_r = \frac{N_r}{N} \quad (\text{gdje } N \rightarrow \infty)$$

N_r - br. sistema u kojemu se neki događaj r dogodi

N - br. svih sistema

PRIMJENA NA SUSTAVE MNOŠTVA ČESTICA

VREMENSKI NEOVISNI ANSAMBL - ansambl gdje u bilo koje vrijeme jednaku broj sistema pokazuje isto ponašanje.

RAVNOTEŽA: Izolirani makroskopski sistem je u ravnoteži ako je statistički ansambl tih sistema vremenski neovisan

2.2 ELEMENTARNE RELACIJE IZMEĐU VJEROJATNOSTIMA

- izvodimo eksperiment na sustavu A koji može rezultirati bilo kojim od d međusobno isključivih ishoda

$r = 1, 2, 3, \dots, d$

$1 \rightarrow N_1$ pošto su
 $2 \rightarrow N_2$ međusobno isključivi

$$N_1 + N_2 + \dots + N_d = N \quad \left. \begin{array}{l} \text{svi sistemi u} \\ \text{ansamblu} \end{array} \right\} /: N$$

$d \rightarrow N_d \rightarrow$ br. sistema u kojima se desi d

$$P_1 + P_2 + \dots + P_d = 1$$

$$P_r = \frac{N_r}{N}$$

$\downarrow$
vjerojatnost događaja r

NORMALIZACIJSKI UVJET VJEROJATNOSTI:

$$\sum_{r=1}^d P_r = 1$$

VJEROJATNOST DOGADAJA r ILI s ?

$$P(r \text{ ili } s) = \frac{N_r + N_s}{N}$$

$$P(r \text{ ili } s) = P_r + P_s$$

NEOVISNI DOGADAJI

$N_{rs} = N_r P_s \rightarrow$ broj sistema u kojima se dogodi r i s

$$P_{rs} = P_r P_s \quad \text{za statistički neovisne događaje}$$

2.3 BINOMNA RASPODJELA

promotrimo sistem N spinova $1/2$, svaki s mag. momentom μ_0

→ svaki spin može pokazivati ili gore ili dolje. pretpostavimo da je tajan sistem u ravnoteži

p → vjerojatnost da je neki spin ↑

q → vjerojatnost da je neki spin ↓

normalizacijski uvjet: $p+q=1 \rightarrow q=1-p$

u odsutstvu magnetskog polja nema preferirane orijentacije pa je $p=q=\frac{1}{2}$

$$w+w'=N$$

N - ukupno mag momentata

$$w'=N-w$$

w - broj mag momentata ↑

w' - broj mag momentata ↓

VJEROJATNOŠĆI OSTVARIVANJA

JEDNE SPECIFIČNE

KONFIGURACIJE SA

w MOMENATA ↑, w'

MOMENATA ↓

$$= \underbrace{p \dots p}_w \underbrace{q \dots q}_{w'} = p^w q^{w'}$$

w faktora w' faktora

$C_N(w) \equiv$ broj konfiguracija N momenata gdje bilo koji w od njih pokazuje ↑ (i ostatak w' pokazuje ↓)

$$P(w) = C_N(w) p^w q^{N-w} \quad \text{gdje je } w' = N-w$$

Sada još trebamo izračunati $C_N(w)$

$$C_N(w) = \frac{N!}{w!(N-w)!}$$

→

$$P(w) = \frac{N!}{w!(N-w)!} p^w q^{N-w}$$

Za dati broj N , $P(w)$ je funkcija broja w i zove se BINOMNA RASPODJELA

2.4 SREDNJE VRIJEDNOSTI

- recimo da varijabla u nekog sistema može poprimiti d mogućih vrijednosti

$u_1, u_2, \dots, u_d$ s vjerojatnostima: $P_1, P_2, \dots, P_d$

→ ansambl N sistema:

$$u = u_r \quad \rightarrow \quad N_r = N P_r \quad \left(P_r = \frac{N_r}{N} \right)$$

SREDNJA VRIJEDNOST u :

$$\bar{u} \equiv \frac{\sum_{r=1}^d N_r u_r}{N}$$

$$\bar{u} \equiv \sum_{r=1}^d P_r u_r$$

Imamo li funkciju $f(u)$, tada je njena srednja vrijednost

$$\overline{f(u)} \equiv \sum_{r=1}^d P_r f(u_r)$$

Za 2 funkcije varijable u $f(u)$ i $g(u)$

$$\overline{f+g} = \overline{f} + \overline{g}$$

Množenje s konstantom:

$$\overline{cf} = c \overline{f}$$

Ako imamo funkcije različitih varijabli $f(u)$, $g(v)$

$$\overline{f(u)g(v)} = \sum_{r=1}^d \sum_{s=1}^b P_{rs} f(u_r) g(v_s)$$

$$\overline{fg} = \sum_r \sum_s P_r P_s f(u_r) g(v_s)$$

Za statistički nezavisne događaje: $\overline{fg} = \overline{f} \overline{g}$

DISPERZIJA (VARIJANCA)

$$(\Delta u)^2 \equiv \sum_r P_r (u_r - \bar{u})^2$$

: koliko su mjerenja raspršena do
srednje vrijednosti

$$(\Delta u)^2 \geq 0$$

STANDARDNA DEVIJACIJA

$$\Delta u \equiv [(\Delta u)^2]^{1/2}$$

2.5 ne treba

2.6 KONTINUIRANE RASPODJELE VJEROJATNOSTI

$$\left[\begin{array}{l} \text{Vjerojatnost da kontinuirana} \\ \text{varijabla } u \text{ leži između} \\ u \text{ i } u+du \end{array} \right] = p(u)du$$

$p(u)$ = GUSTOĆA VJEROJATNOSTI

$$\sum_r P(u_r) = 1$$

$$\int_{x_1}^{x_2} p(u)du = 1$$

Normalizacija kod kontinuiranih
varijabli

$$\overline{f(u)} = \sum_r P(u_r) f(u_r)$$

$$\overline{f(u)} = \int_{x_1}^{x_2} p(u) f(u) du$$

Srednja vrijednost
funkcije kontinuirane
varijable

3 STATISTIČKI OPIS SUSTAVA ČESTICA

3.1 SPECIFIKACIJA STANJA SISTEMA

MIKROSTANJE (STANJE) SISTEMA - specifično kvantno stanje sistema, odgovara najdetaljnijoj mogućoj specifikaciji sistema opisanog kvantnom mehanikom

3.2 STATISTIČKI ANSAMBL

MAKROSTANJE (MAKROSKOPSKO STANJE) kompletna specifikacija sistema u terminima makroskopski mjerljivih parametara

Informacije koje se mogu dobiti mjerenjem makroskopskih parametara

- eksterni parametri sistema (makroskopski mjerljivi parametri čija vrijednost utječe na gibanje i energiju čest. u sistemu)
- informacija o početnom postavu sustava

DOSTUPNA STANJA - mikrostanja u kojima se sistem može naći a da zadovoljava dostupne makroskopske informacije o sistemu.

3.3 STATISTIČKI POSTULATI

IZOLIRANI SISTEM - sistem koji ne interagira ni sa kojim drugim sistemom tako bi izmjenjivao energiju

- Ako je vjerojatnost nalazača izoliranog sustava u bilo kojem od njegovih dostupnih stanja jednaka, onda je taj sustav u ravnoteži. •
- Ako izolirani sustav nije u jednakom vjerojatnošću u svim svojim dostupnim stajanjima, onda NIJE u ravnoteži. Tada ima tendenciju promjene u vremenu dok ultimativno ne dođe do stanja ravnoteže i nalazimo ga s jednakom vjerojatnošću u njemu dostupnim stajanjima. •
- Ako je izolirani sustav u ravnoteži, možemo ga s jednakom vjerojatnošću pronaći u svim njegovim dostupnim stajanjima. •

POSTULAT JEDNAKI A PRIORI VJEROJATNOSTI

fundamentalni postulat ravnotežne statističke mehanike

3.4 RAČUNANJE VJEROJATNOSTI

posmatramo izdani sustav u ravnoteži

Ω = ukupan broj stanja dostupnih sustavu
kad je sustav u nekom posebnom stanju Ω_i parametar y poprima vrijednost y_i ↗ neki parametar sustava

$\Omega \rightarrow$ broj stanja u kojima parametar y poprima vrijednost y_i

$$P_i = \frac{\Omega_i}{\Omega} \quad \left\{ \begin{array}{l} \text{vjerojatnost da } y \text{ poprimi} \\ \text{vrijednost } y_i \end{array} \right.$$

Srednja vrijednost y :

$$\bar{y} = \sum_{i=1}^n P_i y_i = \frac{1}{\Omega} \sum_{i=1}^n \Omega_i y_i$$

3.5 BROJ STANJA DOSTUPNIH MAKROSKOPSKOM SISTEMU

→ promatramo makroskopski sistem sa zadanim vanjskim parametrima tako da su mu energetske nivoe određeni

E - ukupna energija sistema

δE - podjelimo energiju na male intervale (infinitesimalno u makroskopskom smislu, ali ne i u mikroskopskom tako da δE sadrži mnoštvo mogućih kvantnih stanja sistema)

Modimo:

$\Omega(E)$

$\Omega(E) \equiv$ broj stanja s energijama u intervalu između E i $E + \delta E$ $\Omega(E) \sim \delta E$

→ $\boxed{\Omega(E) = g(E)\delta E}$ $g(E)$ je nezavisno o veličini δE

$g(E) =$ GUSTOĆA STANJA (number of states per unit energy range at a given energy E)

$\Omega(E)$ - glatka funkcija od E

$\Omega(E)$ se mijenja samo malo za promjenu energije δE moguće je dobiti $\Omega(E)$ ako znamo veličinu:

$\Phi(E) \equiv$ ukupan broj stanja s energijom manjom od E

→ Broj stanja $\Omega(E)$ s energijom u intervalu $E, E + \delta E$:

$$\Omega(E) = \Phi(E + \delta E) - \Phi(E) = \frac{d\Phi}{dE} \delta E$$

• Idemo vidjeti kako $\Omega(E)$ ovisi o E u makroskopskom sustavu čestica

$f \rightarrow$ br. stupnjeva slobode (red veličine Avogadrovog broja $\sim 10^{24}$) (imamo f kvantnih brojeva) svaki kvantni broj doprinosi energiju ϵ ukupnoj energiji E

$\Psi(E) \rightarrow$ ukupni broj mogućih vrijednosti nekog kvantnog broja kad mu je energija doprinosila manje od ϵ .

$\Psi \sim 1$ kad $E = \epsilon_0$ i raste kako E raste

$$\Psi(E) \propto (E - \epsilon_0)^d \quad d \sim 1$$

promotrimo sada cijeli sustav sa f stupnjeva slobode

→ totalna energija E (suma svih E_k i E_{pot} čestica u sustavu) je suma energija koje dolaze po svakom stupnju slobode

$$E - E_0 \sim f (e - e_0)$$

ukupan broj stanja energije E ili manje:

$$\Phi(E) \sim [\Psi(E)]^f$$

Broj stanja s energijom u intervalu $E, E + \delta E$:

$$\Omega(E) = \frac{d\Phi}{dE} \delta E \sim f \Psi^{f-1} \frac{d\Psi}{dE} = \Psi^{f-1} \frac{d\Psi}{dE} \delta E$$

$$\frac{d\Psi}{dE} = f^{-1} \frac{d\Psi}{dE}$$

• Broj stanja $\Omega(E)$ dostupnih bilo kojem uobičajenom makroskopskom sustavu čestica je jako brzo rastuća funkcija energije E .

$$\Omega(E) \propto (E - E_0)^{f-1} \propto \left(\frac{E - E_0}{f} \right)^{f-1}$$

$$\Rightarrow \boxed{\Omega(E) \propto (E - E_0)^f} \quad \text{*approx}$$

$$\ln \Omega(E) = (f-1) \ln \Psi + \ln \left(\frac{d\Psi}{dE} \delta E \right)$$

$$f \gg \ln f \quad \downarrow \text{reda veličine } f$$

$$(f \approx 10^{24})$$

→ ova vrijednost, ovisno o δE leži između 1 i 10^{100}

$\ln(\dots)$ je onda između 0 i 230

→ to je potpuno zanemarivo u odnosu na prvi član

⇒ U slučaju makroskopskog sistema, broj stanja $\Omega(E)$ sa energijom između E i $E + \delta E$ je u jako dobroj aproksimaciji:

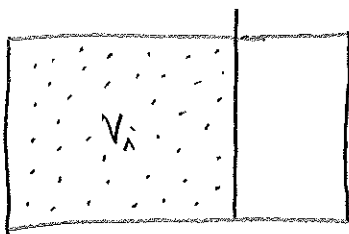
za $E \neq E_0$ $\ln \Omega(E)$ je neovisno o δE

$$\ln \Omega(E) \sim f$$

*dokle god energija E nije jako blizu osnovnom stanju, $\ln \Omega$ nije ovisan o veličini odabrane subdivizije δE i reda je veličine broja stupnjeva slobode sistema

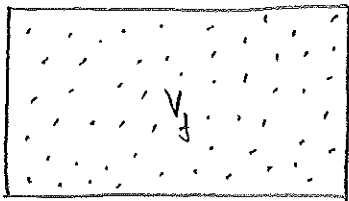

3.6 OGRANIČENJA, RAVNOTEŽA I IREVERZIBILNOST

→ u ravnoteži, broj dostupnih stanja sustavu je Ω_i

malenim pregradu

kada malenim pregradu, sustav ima manje ograničenja nego prije, pa se broj stanja dostupnih sustavu povećava.

$\Omega_f \rightarrow$ konačan broj stanja dostupnih sustavu

$$\Omega_f > \Omega_i$$

Može se dogoditi 2 slučaja:

1) Specijalni slučaj gdje je $\Omega_i = \Omega_f$

Ako sustavu malenim nemo ograničenje i $\Omega_i = \Omega_f$
→ stanje ravnoteže se nastavlja

2) Uobičajeni slučaj $\Omega_f > \Omega_i$

troukutno nakon uklanjanja barijere su dva stanja Ω_i i dalje jednako vjerojatna, a ostala stanja ($\Omega_f - \Omega_i$) imaju vjerojatnost 0.

→ to nije ravnotežna situacija i sustav se kreće mijenjati u vremenu do konačnog postizanja ravnoteže gdje je svih Ω_f stanja jednako vjerojatno

Vjerojatnost da se sustav spontano opet nađe samo u Ω_i stanjima:

$$P_i = \frac{\Omega_i}{\Omega_f}$$

$$\Omega_f \gg \Omega_i$$

→ vjerojatnosti za ovo su skoro nikad veće
takav proces zovemo ireverzibilnim

IREVERZIBILNI PROCES

proces koji je takav da se početna situacija ansambla izoliranih sustava podvrgnutih tom procesu ne može biti vraćena na staro samo nametanjem ograničenja (koje je tamo bilo prije)

→ u ireverzibilnim procesima raste stupanj nasumičnosti u sustavu

REVERZIBILNI PROCES

proces u kojem se početna situacija ansambla izoliranih sustava može rekonstruirati nametanjem ograničenja

3.7 INTERAKCIJA IZMEĐU SISTEMA

opet promatramo ansamblu N sistema poput A^*
 → možemo diskutirati o srednjoj prenosu energije
 zbog procesa interakcije dva podsustava

početne energije: $A \rightarrow \bar{E}_i$ konačne energije $A \rightarrow \bar{E}_f$
 $A' \rightarrow \bar{E}_i'$ $A' \rightarrow \bar{E}_f'$

ukupna energija izoliranog sustava A^* ostaje konstantna

$$\bar{E}_f + \bar{E}_f' = \bar{E}_i + \bar{E}_i'$$

$$\Delta \bar{E} = \bar{E}_f - \bar{E}_i$$

Očuvanje energije: $\Delta \bar{E} + \Delta \bar{E}' = 0$

$$\Delta \bar{E}' = \bar{E}_f' - \bar{E}_i'$$

TERMALNA INTERAKCIJA

interakcija u kojoj entalpijski parametri sustava (pa tako i energetske
 nivou) ostaju nepromijenjeni

Q → toplina koju je sustav apsorbirao

(rezultirajuća promjena u srednjoj energiji sustava od termalne interakcije)

$$Q \equiv \Delta \bar{E}$$

$$Q' \equiv \Delta \bar{E}'$$

$$Q + Q' = 0 \quad (\text{gledamo sisteme } A \text{ i } A')$$

HLADNIJA SUSTAV - onaj koji prima en.

$$Q = -Q'$$

TOPLJI SUSTAV - onaj koji daje en.

TERMALNA IZOLACIJA (ADIJABATSKA IZOLACIJA)

Sistem je adijabatски (ili termalno) izoliran ako se može termalno
 interagirati ni sa jednim drugim sistemom.

ADIJABATSKA INTERAKCIJA

interakcija u kojoj su interagirajući sistemi adijabatски izolirani
 → u tom slučaju proces interakcije uključuje promjene u nekim vanjskim
 parametrima sistema

RAD IZVRŠEN NA SISTEMU

povećanje u srednjoj energiji sistema koji je adijabatски izoliran

$$W = \Delta \bar{E} \quad \text{i} \quad W' = \Delta \bar{E}'$$

Vrijedi očuvanje: $W + W' = 0$

$$\rightarrow W = -W'$$

OPĆENITA INTERAKCIJA

- u općenitom slučaju interagirajući sustavi nisu adijabatski izolirani, miti su njihovi vanjski parametri fiksni

$$\Delta \bar{E} = W + Q$$

totalna srednja promjena energije
interagirajućeg sustava

$W \rightarrow$ dio promjene srednje energije
proizročen promjenom vanjskih parametara

$Q \rightarrow$ promjena srednje energije koja nije proizročena
promjenom vanjskih parametara

PRVI ZAKON

TERMODINAMIKE

INFINITEZIMALNA OPĆENITA INTERAKCIJA

$$\Delta \bar{E} \rightarrow d\bar{E}$$

$$W \rightarrow \delta W$$

$$Q \rightarrow \delta Q$$

$$d\bar{E} = \delta W + \delta Q$$

4 TERMALNA INTERAKCIJA

4.1 DISTRIBUCIJA ENERGIJE MEĐU MAKROSKOPSKIM SISTEMIMA

promatamo dva makroskopska sistema, A i A'. Njihove energije su E i E'.

→ podijelimo energetske skale na intervale ΔE

$\Omega(E) \rightarrow$ br. stanja dostupna A u intervalu energije između E i E + ΔE

$\Omega'(E') \rightarrow$ br. stanja dostupna A' u intervalu (E', E' + ΔE)

A i A' imaju ^{fiksirane} zadane parametre, ali slobodno izmjenjuju energiju

$A^* \equiv A + A' \rightarrow$ sustav A* je izoliran

$$E + E' = E^* = \text{konst.}$$

$$\rightarrow E' = E^* - E$$

promotrimo situaciju kada su A i A' međusobno u ravnoteži npr gdje je A* u ravnoteži

→ koja je vjerojatnost P(E) da je energija sustava A jednaka E, gdje je E neka zadana vrijednost?

↳ među Ω_{tot}^* mogućih stanja dostupnih A*, koliko ih je $\Omega^*(E)$ takvih gdje podsistemu A ima energiju E?

$$P(E) = \frac{\Omega^*(E)}{\Omega_{\text{tot}}^*} = C \Omega^*(E)$$

$C = \Omega_{\text{tot}}^{-1}$ konstanta nezavisna o energiji

$$\Omega^*(E) = \underbrace{\Omega(E)}_{\text{br. stanja u kojem A može biti a da ima energiju E}} \underbrace{\Omega'(E^* - E)}_{\text{broj stanja u kojem A' može biti, za zadanu energiju A (E) \rightarrow E' = E^* - E}}$$

br. stanja u kojem A može biti a da ima energiju E

broj stanja u kojem A' može biti, za zadanu energiju A (E)

$\rightarrow E' = E^* - E$

Vjerojatnost da sistem A ima energiju E:

$$P(E) = C \Omega(E) \Omega'(E^* - E)$$

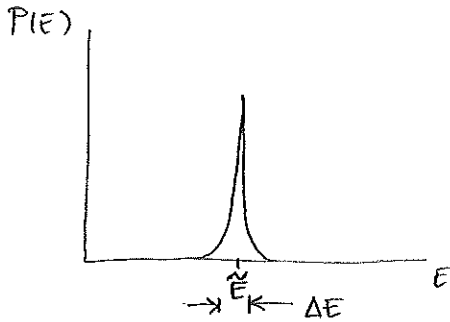
istražimo sada ovisnost $P(E)$ o energiji E .

$\Omega(E) \rightarrow$ raste jako sa E

$\Omega'(E') \rightarrow$ jako raste sa E'

$\underbrace{\Omega(E)}_{\text{jako raste sa } E}$ $\underbrace{\Omega(E^* - E)}_{\text{jako pada sa } E}$

$\Rightarrow$ rezultira time da $P(E)$ ima jako oštar maksimum na nekoj vrijednosti $\tilde{E}$

$$\Delta E \ll \tilde{E}$$

na nekom području

ΔE je $P(E)$ posebno velika

$\rightarrow$ mnogo je zgodnije promatrati vrijednost $\ln P(E)$, pošto logaritamska funkcija mnogo sporije varira.

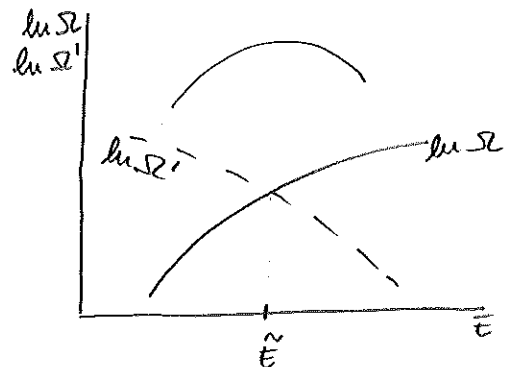
$$P(E) = C \Omega(E) \Omega'(E^* - E) \quad \ln$$

$$E' = E^* - E$$

$$\ln P(E) = \ln C + \ln \Omega(E) + \ln \Omega'(E')$$

$E = \tilde{E} \rightarrow$ odgovara maksimumu $\ln P$

$$\frac{\partial \ln P}{\partial E} = \frac{1}{P} \frac{\partial P}{\partial E} = 0 \rightarrow \text{mjest za maksimum } \ln P, \text{ odgovara i maksimumu } P(E).$$

$$\frac{\partial \ln \Omega(E)}{\partial E} + \frac{\partial \ln \Omega'(E')}{\partial E'} (-1) = 0$$

$$\rightarrow \boxed{\beta(E) = \beta'(E')}$$

gdje smo uveli definiciju:

$$\boxed{\beta(E) \equiv \frac{\partial \ln \Omega}{\partial E} = \frac{1}{\Omega} \frac{\partial \Omega}{\partial E}}$$

NEKE KONVENCIONALNE DEFINICIJE

$$\beta = \frac{\partial \ln \Omega}{\partial E} = \frac{1}{\Omega} \frac{\partial \Omega}{\partial E}$$

β ima dimenziju recipročne energije

$$\boxed{\frac{1}{\beta} \equiv kT}$$

k - Boltzmannova konstanta

T - apsolutna temperatura sustava

Uvodimo definiciju T "in terms of" $\ln \Omega$:

$$\boxed{\frac{1}{T} \equiv \frac{\partial S}{\partial E}}$$

Gdje smo uveli novu veličinu S koju smo definirali kao:

$$\boxed{S = k \ln \Omega}$$

ENTROPIJA promatranog sustava

- entropija nam daje kvantitativnu mjeru nasumičnosti u sustavu

uvjet da $P(E)$ bude maksimalna (od prije) je ekvivalentan izjavi da je entropija $S^* \equiv k \ln \Omega^*$ cijelog sistema maksimalna obzirom na energiju E podsistema A .

$$S^* = S + S' = \max$$

Taj uvjet je zadovoljen ako:

$$T = T'$$

→ energija E podsistema A se mijenja tako da entropija cijelog izoliranog sustava A^* bude što veća

Tada je sustav A^* distribuiran preko najvećeg mogućeg broja stanja, pa je u svojem najnasumičnijem makroskopskom stanju.

4.2. PRIBLIŽAVANJE TERMALNOJ RAVNOTEŽI

Vjerojatnost $P(E)$ ima jako šiljasti maksimum na energiji $E = \tilde{E}$

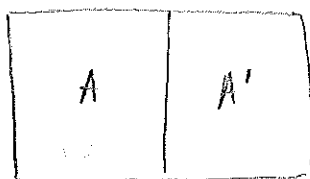
→ u stanju ravnoteže gdje su sustavi A i A' u termalnom kontaktu sustav A skoro uvijek ima energiju E jako blizu $\tilde{E}$,

a A' ima energiju jako blisku $\tilde{E}' = E^* - \tilde{E}$

možemo jako dobro aproksimirati i reći da su te energije jednake

$$\bar{E} = \tilde{E} \quad \bar{E}' = \tilde{E}'$$

promotrimo sada situaciju gdje su A i A' početno izolirani

$\bar{E}_i, \bar{E}'_i \rightarrow$ početne energije A i A'

→ uspostavimo termalni kontakt između A i A'

Sustavi će izmjenjivati energiju i ne uspostavi se ravnoteža:

konačne energije: $\bar{E}_f = \tilde{E}$ i $\bar{E}'_f = \tilde{E}'$

β -parametri sustava će onda biti međusobno jednaki:

$$\beta_f = \beta'_f$$

$$\beta_f = \beta_f(\bar{E}_f) \quad \beta'_f = \beta'_f(\bar{E}'_f)$$

→ izmjena energije dođe se ne postigne stanje maksimalne entropije
Konačna vjerojatnost (ili entropija) nikada ne može biti manja od početne

$$S(\bar{E}_f) + S'(\bar{E}'_f) \geq S(\bar{E}_i) + S'(\bar{E}'_i)$$

$$\boxed{\Delta S + \Delta S' \geq 0}$$

$$\Delta S = S(\bar{E}_f) - S(\bar{E}_i)$$

$$\Delta S' = S'(\bar{E}'_f) - S'(\bar{E}'_i)$$

Sustavi će se mijenjati
do ne uspostave situaciju
maksimalne vjerojatnosti

U procesu izmjene energije, totalna energija sistema je očuvana

$$\rightarrow \boxed{Q + Q' = 0}$$

OPĆENITO:

ako su energije sustava takve da $\beta_A \neq \beta_{A'}$ sustavi će u vremenu izmjenjivati energiju preko izmjene topline sve dok ne dođe do stanja ravnoteže, tj. maksimalne entropije i bude:

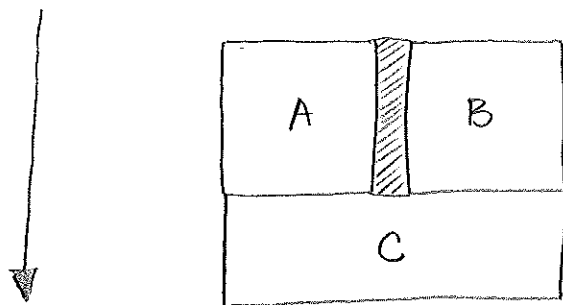
$$\beta_f = \beta'_f$$

4.3 TEMPERATURA

Parametar β (odnosno $T = \frac{1}{k\beta}$) ima dva svojstva:

- 1) Ako su dva sistema zasebno u ravnoteži i imaju istu vrijednost parametra, onda će dovodenjem u termalni kontakt jedan s drugim i ostati u ravnoteži. Neće biti prijenosa topline.
- 2) Ako su sistemi karakterizirani različitim vrijednostima parametra, a svaki je za sebe u ravnoteži, kada ih dovedemo u termalni kontakt ravnoteža više neće biti očuvana. Doći će do prijenosa topline.

NULTI ZAKON TERMODINAMIKE

A je u ravnoteži sa C
B je u ravnoteži sa C
→ Onda su i A i B međusobno u ravnoteži

* Ako su dva sistema u termalnoj ravnoteži sa trećim, onda su i međusobno u ravnoteži. *

TERMOMETAR

relativno mali makroskopski sistem tako napravljen da samo jedan od njegovih makroskopskih parametara mijenja kada sistem dobiva ili gubi energiju usljed termalne interakcije.

TERMOMETRIČKI PARAMETAR

varijabilni makroskopski parametar nekog termometra

- Dva sistema će nakon stavljanja u termalni kontakt ostati u ravnoteži ako i samo ako imaju istu temperaturu u odnosu na isti termometar.
- Ako je parametar β korišten kao termometrički parametar nekog termometra, onda neki takav termometar daje jednaku vrijednost pri čitanju temperature nekog sustava.

APSOLUTNA TEMPERATURA

$$T = (k\beta)^{-1}$$

SVOJSTVA APSOLUTNE TEMPERATURE

$$\frac{1}{kT} \equiv \beta \equiv \frac{\partial \ln \Omega}{\partial E}$$

- Absolutna temperatura bilo kojeg uobičajenog sustava je pozitivna

$$\Omega(E) \propto (E - E_0)^f \quad \begin{array}{l} f - \text{br. stupnjeva slobode} \\ E_0 - \text{osnovno stanje} \end{array}$$

$$\ln \Omega \sim f \ln(E - E_0) + \text{const}$$

$$\beta = \frac{\partial \ln \Omega}{\partial E} \sim \frac{f}{E - E_0} \quad \begin{array}{l} \text{pogledimo veličinu } T \text{ da postavimo} \\ \bar{E} = \bar{E} \end{array}$$

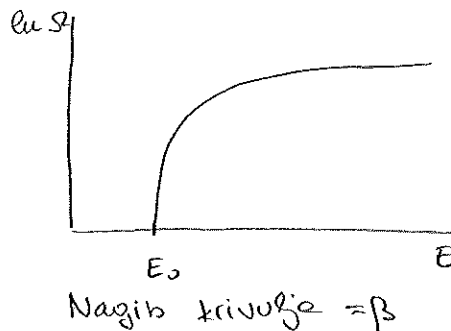
$$kT = \frac{1}{\beta} \sim \frac{\bar{E} - E_0}{f}$$

- Za bilo koji uobičajeni sistem na apsolutnoj temperaturi T , veličina kT je od priroke jednaka srednjoj energiji po stupnju slobode sistema

kako parametar β , odnosno T variraju s energijom E ?

$\beta \rightarrow$ daje nagib krivulje $\ln \Omega$ u ovisnosti o E

$\frac{\partial \beta}{\partial E} < 0$ za bilo koji sistem

$$\frac{\partial \beta}{\partial E} \sim -\frac{f}{(E - E_0)^2} < 0$$

β pada kako E raste $\Rightarrow T$ raste sa E

- apsolutna temperatura nekog sistema je rastuća funkcija energije tog sistema

$$\frac{\partial T}{\partial E} = \frac{\partial}{\partial T} \left(\frac{1}{k\beta} \right) = -\frac{1}{k\beta^2} \frac{\partial \beta}{\partial E} \rightarrow \frac{\partial T}{\partial E} > 0$$

- kada postavimo dva sustava u termalni kontakt, toplinu daje onaj sistem s većom apsolutnom temperaturom, a prima ju onaj s manjom

4.4 MALI PRIJENOS ENERGIJE

postavimo sustav A u termalnu kontakt s velikim drugim sustavom, A apsorbira malu količinu toplive

$$|Q| \ll \bar{E} - E_0$$

rezultantna promjena u srednjoj energiji je mala u odnosu na srednju energiju

$$\Delta \bar{E} = Q \ll \bar{E} \quad (\text{iznad osnovnog stanja})$$

tada se i temperatura promijeni za malu vrijednost

$$\Delta \beta = \frac{\partial \beta}{\partial E} Q \sim \frac{f}{(\bar{E} - E_0)^2} Q \sim -\frac{\beta}{\bar{E} - E_0} Q$$

$$\Rightarrow |\Delta \beta| = \left| \frac{\partial \beta}{\partial E} Q \right| \ll \beta$$

$$T = (k\beta)^{-1} \quad \ln T = -\ln \beta - \ln k \quad \rightarrow \quad \left(\frac{\Delta T}{T} \right) = - \left(\frac{\Delta \beta}{\beta} \right)$$

$$|\Delta T| \ll T$$

U procesu apsorpcije energije se i broj stanja $\Omega(E)$ dostupam A također mijenja

→ razvojem u Taylorov red

$$\begin{aligned} \ln \Omega(\bar{E} + Q) - \ln \Omega(\bar{E}) &= \left(\frac{\partial \ln \Omega}{\partial E} \right) Q + \frac{1}{2} \left(\frac{\partial^2 \ln \Omega}{\partial E^2} \right) Q^2 + \dots \\ &= \beta Q + \frac{1}{2} \frac{\partial \beta}{\partial E} Q^2 + \dots \end{aligned}$$

Pošto je $Q \ll$, apsolutna temp. A je u principu nepromijenjena pa zadržavamo $\partial \beta / \partial E$

$$\Delta(\ln \Omega) = \frac{\partial \ln \Omega}{\partial E} Q = \beta Q$$

U procesu apsorpcije toplive Q, entropija sustava na temperaturi T se promijeni za ΔS :

$$\Delta S = \frac{Q}{T} \quad \text{za mali } Q$$

→ infinitezimalni zapis:

$$\boxed{dS = \frac{\delta Q}{T}}$$

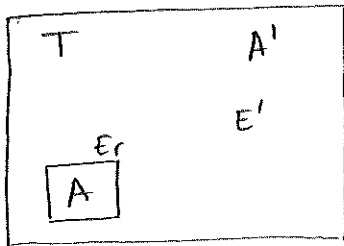
dS - pravi diferencijal

δQ - infinitezimalna veličina nije pravi diferencijal

4.5 SISTEM U KONTAKTU S TOPLINSKIM SPREMNIKOM

→ imamo sistem A koji je u kontaktu s toplinskim spremnikom temperature T .

pod uvjetima ravnoteže, koja je vjerojatnost da nađemo A u bilo-kakvom specifičnom stanju r energije E_r ?

$$P_r = ?$$

$$A^* \quad E' = E^* - E_r$$

E^* Kad je A u jednom definiranom stanju r , broj stanja dostupnih A^* je

$$\Omega'(E^* - E_r) \rightarrow \text{br. stanja dostupnih } A'$$

A je mnogo manji od topl. spremnika

$P_r \propto \Omega'(E^* - E_r)$ vjerojatnost da se A nađe u r je proporcionalna broju stanja dostupnih A^* za znanu A u stanju r

netko je A mnogo manji od ostatka rezervoara A' i da E_r zadovoljava:

$$E_r \ll E^*$$

Razvijemo $\ln \Omega'(E')$ oko vrijednosti $E' = E^*$

$$\begin{aligned} \ln \Omega'(E^* - E_r) &= \ln \Omega'(E^*) - \left[\frac{\partial \ln \Omega'}{\partial E'} \right] E_r \\ &= \ln \Omega'(E^*) - \beta E_r \end{aligned}$$

$$\beta \equiv \left[\frac{\partial \ln \Omega'}{\partial E'} \right]$$

$$\beta = 1/kT$$

$$\rightarrow \Omega'(E^* - E_r) = \Omega'(E^*) e^{-\beta E_r}$$

$\Omega'(E^*) \rightarrow$ konstanta neovisna o r

$$\Rightarrow \boxed{P_r = C e^{-\beta E_r}} \quad C - \text{konstanta proporcionalnosti neovisna o } r$$

BOLTZMANN FACTOR

Factor $e^{-\beta E}$

gdje je E energija,

$$\text{a } \beta = \frac{1}{kT}$$

Boltzmannov faktor $e^{-\beta E}$ odgovara određenoj raspodjeli vjerojatnosti zvanjoj KANONSKA RASPODJELE

KANONSKA RASPODJELE

raspodjele vjerojatnosti gdje je vjerojatnost P_r da nađemo sistem u stanju r s energijom E_r dana sa:

$$P_r \propto e^{-\beta E_r}$$

gdje je $\beta = (kT)^{-1}$ parametar apsolutne temperature toplinskog spremnika s kojim je sustav u ravnoteži

KANONSKI ANSAMBL - Ansambl sistema koji su N_i u kontaktu s toplinskim spremnikom temperature T

Konstantu proporcionalnosti određujemo iz uvjeta normalizacije:

$$\sum_r P_r = 1$$
$$C \sum_r e^{-\beta E_r} = 1$$

$$\rightarrow P_r = \frac{e^{-\beta E_r}}{\sum_r e^{-\beta E_r}}$$

SREDNJA VRIJEDNOST NEKE VEIČINE

y_r → neka veličina koja poprima vrijednost y_r u stanju r sustava A

$$\bar{y} \equiv \sum_r P_r y_r = \frac{\sum_r e^{-\beta E_r} y_r}{\sum_r e^{-\beta E_r}}$$

→ Sumacija je po svim stanjima sustava A .

4.6 PARAMAGNETIZAM

→ prethodno

4.7 SREDNJA ENERGIJA IDEALNOG PLINA

posmatramo idealni plin N molekula (istih), svaki ima masu m , u kutiji s koordinatama dužine L_x, L_y, L_z

→ pretpostavimo da je plin dovoljno rijedak da je broj N molekula u volumenu $V = L_x L_y L_z$ dovoljno mali tako da je srednji razmak među molekulama dovoljno velik.

Da pojednostavljujuća uvjeta su ouda zadovoljena:

- srednja potencijalna energija među molekulama je jako mala u odnosu na srednju kinetičku energiju
- dovoljno je fokusirati se samo na jednu molekulu kao entitet kojeg možemo identificirati unatoč nerazpoznatljivosti molekula
→ za takav plin kažemo da je **NEDEGENERIRAN** (razmak među molekulama je mnogo veći od De Broglieove velike dužine molekula)

Vjerojatnost pronađenja neke molekule u jednom od svojih kvantnih stanja r , s energijom ϵ_r je dana kanonskom raspodjelom:

$$P_r = \frac{e^{-\beta \epsilon_r}}{\sum_r e^{-\beta \epsilon_r}} \quad \beta \equiv \frac{1}{kT}$$

→ SLUČAJ MONOATOMNOG PLINA (npr He)

energija 1 molekule:

$$\epsilon_r = \frac{\pi^2 \hbar^2}{2m} \left(\frac{n_x^2}{L_x^2} + \frac{n_y^2}{L_y^2} + \frac{n_z^2}{L_z^2} \right)$$

↳ samo kinetička energija

svako moguće kvantno stanje molekule r je označeno kvantnim brojevima $\{n_x, n_y, n_z\}$

→ AUO IMAMO POLIATOMNI PLIN: (npr O_2, N_2, CH_4)

$$\epsilon = \epsilon^{(k)} + \epsilon^{(i)} \quad \text{intra molekularna energija (rotacija i vibracija)}$$

↳ kin. energija translacije

imamo $r \rightarrow \{n_x, n_y, n_z; n_i\}$

$$\epsilon_r = \epsilon^{(k)}(n_x, n_y, n_z) + \epsilon^{(i)}(n_i)$$

$\epsilon^{(i)}$ ne ovisi o L_x, L_y, L_z

RACUN SREDNJE ENERGIJE

Srednja energija:

$$\bar{\epsilon} = \sum_r P_r \epsilon_r = \frac{\sum_r e^{-\beta \epsilon_r} \epsilon_r}{\sum_r e^{-\beta \epsilon_r}} \rightarrow \text{ovo možemo jednostavnije zapisati tako da brojnik izrazimo preko matricijala}$$

$$\sum_r e^{-\beta \epsilon_r} \epsilon_r = - \sum_r \frac{\partial}{\partial \beta} (e^{-\beta \epsilon_r}) = - \frac{\partial}{\partial \beta} (\sum e^{-\beta \epsilon_r})$$

$$\boxed{Z \equiv \sum_r e^{-\beta \epsilon_r}} \quad \text{PARTICIJSKA FUNKCIJA}$$

$$\bar{\epsilon} = \frac{-\frac{\partial Z}{\partial \beta}}{Z} = - \frac{1}{Z} \frac{\partial Z}{\partial \beta} \rightarrow \boxed{\bar{\epsilon} = - \frac{\partial \ln Z}{\partial \beta}}$$

MONOATOMSKI PLIN:

$$Z = \sum_{n_x} \sum_{n_y} \sum_{n_z} \exp \left[- \frac{\beta \pi^2 \hbar^2}{2m} \left(\frac{n_x^2}{L_x^2} + \frac{n_y^2}{L_y^2} + \frac{n_z^2}{L_z^2} \right) \right]$$

$$\rightarrow \exp \left[- \frac{\beta \pi^2 \hbar^2}{2m} \left(\frac{n_x^2}{L_x^2} + \frac{n_y^2}{L_y^2} + \frac{n_z^2}{L_z^2} \right) \right] = \exp \left[- \frac{\beta \pi^2 \hbar^2}{2m} \frac{n_x^2}{L_x^2} \right] \exp \left[- \frac{\beta \pi^2 \hbar^2}{2m} \frac{n_y^2}{L_y^2} \right] \exp \left[- \frac{\beta \pi^2 \hbar^2}{2m} \frac{n_z^2}{L_z^2} \right]$$

n_x se javlja samo u 1. členu, n_y samo u 2. i n_z samo u 3., tako da sumu možemo preobratiti u produkt

$$Z = Z_x Z_y Z_z$$

$$Z_x = \sum_{n_x=1}^{\infty} \exp \left[- \frac{\beta \pi^2 \hbar^2}{2m} \frac{n_x^2}{L_x^2} \right]$$

$$Z_y = \sum_{n_y=1}^{\infty} \exp \left[- \frac{\beta \pi^2 \hbar^2}{2m} \frac{n_y^2}{L_y^2} \right]$$

$$Z_z = \sum_{n_z=1}^{\infty} \exp \left[- \frac{\beta \pi^2 \hbar^2}{2m} \frac{n_z^2}{L_z^2} \right]$$

$$Z_x = \int_{1/2}^{\infty} \exp \left[- \frac{\beta \pi^2 \hbar^2}{2m} \frac{n_x^2}{L_x^2} \right] dn_x$$

$$= \left(\frac{2m}{\beta} \right)^{1/2} \left(\frac{L_x}{\pi \hbar} \right) \int_0^{\infty} \exp(-u^2) du$$

ovo smo postavili u 0 i to je ok approx

koefficienti n_x, n_y, n_z su jako mali, osim za jako veliki β (ekstremno)

$\rightarrow$ kod evaluiranja upr Z_x možemo sumu zamijeniti integralom

$$u \equiv \left(\frac{\beta}{2m} \right)^{1/2} \left(\frac{\pi \hbar}{L_x} \right) n_x$$

$$n_x = \left(\frac{2m}{\beta} \right)^{1/2} \left(\frac{L_x}{\pi \hbar} \right) u$$

$$\rightarrow \int_0^{\infty} e^{-u^2} du = \frac{\sqrt{\pi}}{2}$$

(već je)

$$Z_x = b \frac{L_x}{\beta^{1/2}}$$

$b =$ konstanta koja je određena masom molekule

$$\parallel b = \sqrt{\frac{m}{2\pi}} \cdot \frac{1}{v} \parallel$$

Odgovarajući: Z_y i Z_z se dobivaju analogno postupku za Z_x

Konačno:

$$Z = \left(b \frac{L_x}{\beta^{1/2}} \right) \left(b \frac{L_y}{\beta^{1/2}} \right) \left(b \frac{L_z}{\beta^{1/2}} \right)$$

$$Z = b^3 \frac{V}{\beta^{3/2}} \quad V \equiv L_x L_y L_z \rightarrow \text{Volumen kutije}$$

$$\ln Z = \ln V - \frac{3}{2} \ln \beta + 3 \ln b$$

A time u principu završavamo račun i dobivamo izraz za srednju energiju.

$$\bar{E} = - \frac{\partial \ln Z}{\partial \beta} = - \left(- \frac{3}{2} \frac{1}{\beta} \right) = \frac{3}{2} \left(\frac{1}{\beta} \right)$$

Za monoatomsku molekulu:

$$\boxed{\bar{E} = \frac{3}{2} kT}$$

Ali molekule plina nisu monoatomske imamo srednju energiju molekule:

$$\bar{E} = \bar{E}^{(k)} + \bar{E}^{(i)} = \frac{3}{2} kT + \bar{E}^{(i)}(T)$$

$\rightarrow$ pošto je ovo neovisno o dimenzijama kutije može samo biti funkcija temperature.

IDEALNI PLIN $\rightarrow$ zanemariva međumolekulska interakcija

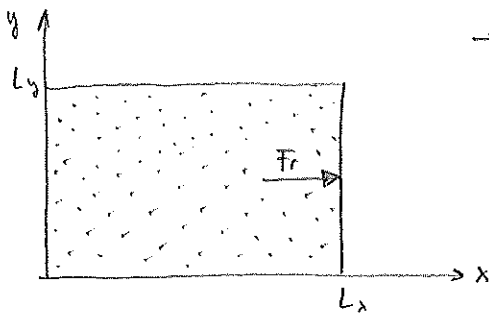
$$\bar{E} = N \bar{E} \rightarrow \text{Srednja energija cijelog plina je sama srednja energija zasebnih molekula}$$

Za idealni plin

$$\bar{E} = E(T)$$

neovisno o dimenzijama spremnika

4.8 SREDNJI TLAK IDEALNOG PLINA

→ spremnik ispunjen idealnim plinom
molekula u stanju r na zid djeluje
silom F_r u x smjeru

$$F_r dL_x = -d\varepsilon_r$$

$$\Rightarrow F_r = -\frac{\partial \varepsilon_r}{\partial L_x}$$

Srednja sila $\bar{F}$ kojom molekula djeluje na zid:

$$\bar{F} = \sum_r P_r F_r = \frac{\sum_r e^{-\beta \varepsilon_r} \left(-\frac{\partial \varepsilon_r}{\partial L_x}\right)}{\sum_r e^{-\beta \varepsilon_r}}$$

$$-\sum_r e^{-\beta \varepsilon_r} \frac{\partial \varepsilon_r}{\partial L_x} = -\sum_r \left(-\frac{1}{\beta}\right) \frac{\partial}{\partial L_x} (e^{-\beta \varepsilon_r})$$

$$= \frac{1}{\beta} \frac{\partial}{\partial L_x} \left(\sum_r e^{-\beta \varepsilon_r}\right)$$

Upotrijebimo 2-partičnu funkciju kao pokazat:

$$\bar{F} = \frac{1}{\beta} \frac{\partial \ln Z}{\partial L_x} = \frac{1}{\beta} \frac{1}{Z} \frac{\partial Z}{\partial L_x} \Rightarrow \boxed{\bar{F} = \frac{1}{\beta} \frac{\partial \ln Z}{\partial L_x}}$$

Od prije imamo: $\ln Z = \ln V - \frac{3}{2} \ln \beta + 3 \ln b$ ↑
molekula

$$\bar{F} = \frac{1}{\beta} \frac{\partial \ln Z}{\partial L_x} = \frac{1}{\beta} \frac{\partial \ln V}{\partial L_x} = \frac{1}{\beta L_x} \Rightarrow \boxed{\bar{F} = \frac{kT}{L_x}}$$

ako molekula nije monoatomska:

$$F_r = -\frac{\partial}{\partial L_x} [\varepsilon_r^{(k)} + \varepsilon_r^{(a)}] = -\frac{\partial \varepsilon_r^{(k)}}{\partial L_x}$$

jer znamo da $\varepsilon_r^{(a)}$ ne ovisi o dimenzijama kutije

→ idealni plin → totalna srednja normalna sila: $\bar{F} \cdot N$ ↑
br. molekula u plinu

$$\bar{p} = \frac{N \bar{F}}{L_y L_z} = \frac{N}{L_y L_z} \frac{kT}{L_x} = \frac{N}{V} kT$$

površina

$$\bar{p}V = NkT$$

odnosno

$$\bar{p} = nkT$$

$$V = L_x L_y L_z$$

$n = \frac{N}{V}$ → broj molekula po jedinici volumena

DISKUSIJA

drugi način zapisati:

$$\bar{p}V = \nu RT \quad N = \nu N_A$$

ν = broj molova u plinu

N_A = Avogadrov broj

R → plinska konstanta

$$R = N_A k$$

JEDNADŽBA STANJA

relacija koja povezuje volumen, srednji tlak i apsolutnu temperaturu nekog makroskopskog sistema.

• BOYLE-OV ZAKON

$\bar{p}V = \text{const}$ za idealni plin na stalnoj temperaturi

• $V = \text{const} \rightarrow \bar{p} \sim T$

• jednadžba stanja ovisi samo o broju molekula, ali nema spomena o prirodi tih molekula

→ Jednadžba stanja je ista za bilo koji plin akole gas je on dovoljno rijedak da ga možemo smatrati idealnim

5 MAKROSKOPSKA TEORIJA I MAKROSKOPSKA MJERENJA

5.1 ODREĐIVANJE APSOLUTNE TEMPERATURE

- bilo koji plin, dovoljno razrijeđen da bismo ga smatrali idealnim može poslužiti za mjerenje apsolutne temperature
- trećom točku s kojom ćemo usporediti temperaturu nečega, međunarodnom konvencijom je za to odabrana trojna točka vode

TROJNA TOČKA → makrostanje njeke čiste supstance gdje njena plinovita, tekuća i kruta faza mogu koegzistirati u ravnoteži

$T_t \equiv 273.16$ točno apsolutna temperatura trojne točke vode

KELVINOVA TEMPERATURNNA SKALA

apsolutna temperatura izražena na skali gdje je temperatura trojne točke vode 273.16 K.

VRIJEDNOSTI KONSTANTI:

plinska konstanta: $R = 8.31434 \frac{\text{J}}{\text{mol K}}$

Avogadrov broj: $N_A = 6.02252 \times 10^{23}$ molekula/mol

Boltzmannova konstanta: $k = 1.38065 \times 10^{-23} \text{ m}^2 \text{ kg s}^{-2} \text{ K}^{-1}$ (J/K)

TEMPERATURA U CELZIJUSIMA

$$\theta_c \equiv (T - 273.15) ^\circ \text{C}$$

na ovoj skali se voda smrzava na 0°C , a kuha na 100°C

5.2 VISOKE I NISKE APSOLUTNE TEMPERATURE

TOČKA TALISTA - temperatura na kojoj kruto i tekuće stanje neline tvori koegzistenciju u ravnoteži

TOČKA VRELIŠTA - temperatura na kojoj tekuće i plinovito stanje neline tvori koegzistenciju u ravnoteži.

promotrimo tako koji nubičajeni makroskopski sistem. Absolutna temperatura je pozitivna i kT je reda veličine:

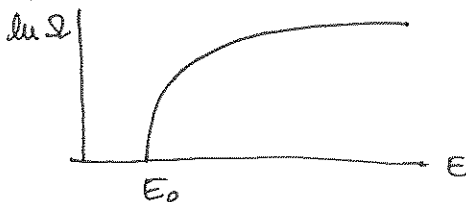
$$kT \sim \frac{\bar{E} - E_0}{f} \quad \begin{array}{l} \bar{E} - \text{srednja energija} \\ E_0 - \text{osnovno stanje} \end{array} \quad f - \text{br. stupnjeva slobode}$$

svaki sustav ima svoju minimalnu moguću energiju, E_0 , slijedi da apsolutna temperatura ima svoju najmanju moguću vrijednost $T=0$ kojoj sistem poprima kako prikazi svojem osnovnom stanju.

→ nema gornjeg limita na temperaturu, kao što ni nema gornjeg limita za maksimalnu kinetičku energiju

⇒ sve je to posljedica definicije apsolutne temperature

$$\frac{1}{kT} = \beta = \frac{\partial \ln \Omega}{\partial E}$$

entropija $S = k \ln \Omega$ je oko
ravnotežnog stanja jako mala

$$E \rightarrow E_0 \quad S \rightarrow 0$$

Broj stanja jako raste s porastom energije sistema

$$\beta \equiv \frac{\partial \ln \Omega}{\partial E} \sim \frac{f}{E - E_0}$$

Kako energija E pada do svoje najniže vrijednosti E_0 , β jako raste,
a $T \propto \beta^{-1} \rightarrow 0$

kako $T \rightarrow 0$ $S \rightarrow 0$

← ovo nazivamo i TREĆIM
ZAKONOM TERMODINAMIKE

Niska temperatura → mala entropija → povećani red u sustavu
vodi do zanimljivih svojstava poput supravodljivosti
ili superfluidnosti

eksperimentalno se lako dođe do temperatura do 0.3°K
mnogo teže, ali izvedivo → čak do 10^{-6}K

5.3 RAD, UNUTARNJA ENERGIJA I TOPLINA

$\Delta E = W + Q$ osnovna veza između promjene srednje energije sistema, rada koji je na njemu izvršen i topline koju je apsorbirao

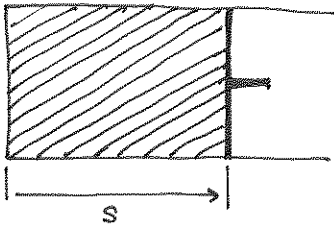
RAD

• povećanje srednje energije sistema kada je on termalno izoliran i neli makroskopski parametar mu se promijeni

KVAZISTATIČKI PROCESI

procesi koji su dovoljno spori da za njih možemo reći da cijelo vrijeme ostaju u ravnoteži:

↳ njih nam je zgodnije promatrati

• fluid u cilindru s pomičnim klipom površine A

$$V = As \text{ volumen fluida}$$

$$p = F/A \rightarrow \text{sila kojom fluid djeluje na klip} = \bar{p}A \text{ (u desno)}$$

$$\text{sila kojom klip djeluje na fluid} = \bar{p}A \text{ (u lijevo)}$$

neka se klip pomikne (vrlo sporo) u desno za ds
promjena volumena: $dV = AdS$

$$\text{Rad izvršen na fluidu: } \delta W = (-\bar{p}A)ds = -\bar{p}(AdS)$$

$$\boxed{\delta W = -\bar{p}dV}$$

- se javlja jer su pomeni ds i sila koja djeluje na plin u suprotnim smjerovima

UKUPAN RAD NA PLIN:

V_i - početni volumen, V_f - konačni volumen

$$W = - \int_{V_i}^{V_f} \bar{p} dV = \int_{V_f}^{V_i} \bar{p} dW$$

rad izvršen na fluidu je:

pozitivan ako $V_f < V_i$

Negativan ako $V_f > V_i$

UNUTARNJA ENERGIJA

↳ totalna energija svih čestica nekog malog skopskog sistema u referentnom sustavu gaje je centar mase sistema u mirovanju

• kao i inače, srednju unutrašnju energiju ima misla razmatrati u odnosu na neku njeenu vrijednost u nekom standardnom makrostanju tog sistema

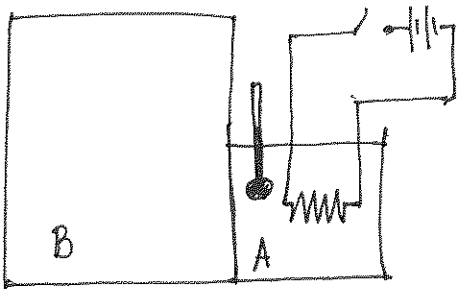
→ samo su PROMJENE u srednjoj energiji d'izhalno relevantne

TOPLINA

Mjerenje topline (kalorimetrija) se može reducirati na mjerenje rada.

Toplinu Q koju je neki sistem apsorbirao možemo mjeriti na dva načina:

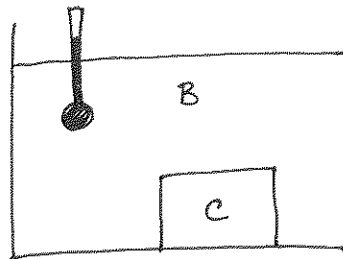
- direktno mjerenje preko rada
- usporedbom sa znanom promjenom unutarnje energije nekog drugog sistema koji je predao toplinu Q .

$$W = \Delta \bar{E}_A + \Delta \bar{E}_B$$

$$\Delta \bar{E}_B = Q_B$$

$$Q_B = W - \Delta \bar{E}_A$$

$$Q_C + Q_B = 0$$

$$\Delta \bar{E}_B = Q_B \rightarrow \text{odmah znamo } Q_C$$

5.4 TOPLINSKI KAPACITET

Ako ^Q dodavanjem infinitezimalnog "kolicine" topline δQ temperatura sistema porisi za dT dok su svi drugi makroskopski parametri tog sistema ostali isti, toplinski kapacitet sistema C_y (za fiksni y) je definiran kao:

$$C_y \equiv \left(\frac{\delta Q}{dT} \right)_y$$

SPECIFIC HEAT $\rightarrow$ količina topline δQ koju trebamo dodati homogenu (to je nama) ^{istota topl.} sistem da bi mu se temperatura digla za dT ovini o ukupnom broju čestica n u sistem.

MOLARNI TOPLINSKI KAPACITET C_y po n molar:

$$c_y \equiv \frac{1}{n} C_y = \frac{1}{n} \left(\frac{\delta Q}{dT} \right)_y$$

SPECIFIČNI TOPLINSKI KAPACITET (po jedinici mase)

$$c_y' \equiv \frac{1}{m} C_y = \frac{1}{m} \left(\frac{\delta Q}{dT} \right)_y$$

Ako na sustav nije izvršen nikakav rad imamo:

$$C_x \equiv \left(\frac{\delta Q}{dT} \right)_x = \left(\frac{\delta \bar{E}}{\delta T} \right)_x \quad x \rightarrow \text{uvijesti parametri, kolektivni}$$

toplinski kapacitet je uvijek pozitivan

$$C_x > 0$$

Za plin dovoljno razrijeden da bude idealan i nede degeneriran.

Monoatomni plin: $\bar{E} = \frac{3}{2} N_A k T = \frac{3}{2} R T$ $R = N_A k$

Specifični molarni toplinski kapacitet C_v :

$$C_v = \left(\frac{\delta \bar{E}}{\delta T} \right)_v = \frac{3}{2} R \quad \text{za monoatomni idealni plin.}$$

5.5 ENTROPIJA

$dS = \frac{\delta Q}{T}$ ova relacija sugerira da bismo mogli odrediti entropiju sistema mjerenjem topline i apsolutne temperature

Ali je toplinski kapacitet funkcija temperature, onda bi računanje entropije trebalo biti jednostavno.

• uela je sustav u ravnoteži na temperaturi T i doala mu se termalnim kontaktom δQ

promjena entropije:

$$dS = \frac{\delta Q}{T} = \frac{C_x(T) dT}{T}$$

• sad recimo da želimo uspoređivati entropiju u dva različita makrostanja sistema gdje su ekstermi parametri isti

inamo T_a u jednom i T_b u drugom stanju

$$S_a \equiv S(T_a)$$

možemo izračunati razliku u entropiji ako zamislimo

$$S_b \equiv S(T_b)$$

da sustav ide iz stanja a u b

$$T_a \rightarrow T_b$$

$$S_b - S_a = \int_{T_a}^{T_b} \frac{\delta Q}{T} = \int_{T_a}^{T_b} \frac{C_x(T)}{T} dT$$

Ako toplinski kapacitet ne ovisi o temperaturi:

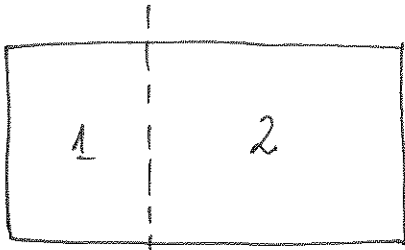
$$S_b - S_a = C_x (\ln T_b - \ln T_a) = C_x \ln \frac{T_b}{T_a}$$

$$T \rightarrow 0 \quad C_x(T) \rightarrow 0$$

↳ Ovo se brine da $\int_{T_a}^{T_b} \frac{C_x(T)}{T} dT$ ne divergira za $T_a = 0$

• to je općenito svojstvo koje mora zadovoljavati toplinski kapacitet bilo koje supstance

5.6 INTENZIVNI I EKSTENZIVNI PARAMETRI

Subdivizija homogenog makroskopskog sistema na dva dijela

Neka je y → parametar koji karakterizira cijeli sistem
 y_1 → parametar koji karakterizira podsistem 1
 y_2 → parametar koji karakterizira podsistem 2

• Parametar y je INTENZIVAN ako:

$$y = y_1 = y_2$$

• Parametar y je EKSTENZIVAN ako:

$$y = y_1 + y_2$$

INTENZIVNI PARAMETAR - makroskopski parametar koji opisuje sustav u ravnoteži i ima jednaku vrijednost za bilo koji dio sistema.

(S ,

EKSTENZIVNI PARAMETAR - makroskopski parametar koji opisuje sustav i vrijednost mu je suma njegove vrijednosti po svakom dijelu sistema

($\bar{E}, S, V, \dots$)

6 KANONSKA RASPODJELA U KLASIČNOJ APROKSIMACIJI

6.1 KLASIČNA APROKSIMACIJA

VALJANOST KLASIČNE APROKSIMACIJE

{ klasični opis ne može biti valjan } → tada kod jedne do druge
 { ako: $kT \lesssim \Delta E$ } energije (povećati sa ΔE)
 vjerovatnost straću mijenja

klasična approx: $\Delta E \ll kT \rightarrow$ tu možemo koristiti klasični opis

- klasična aproksimacija je valjana ako pokazemo da su kvantumehantički efekti na sustav zanemarlivi

Heisenbergova neodređenost: (fundamentalno kvantumehantičko ograničenje za misleuo korištenje klasičnih koncepata)

$$\Delta x \Delta p \gtrsim \hbar$$

da bi bio smislen, klasični opis sistema na nekoj temperaturi mora moći razmatrati česticu lokaliziranu na nekoj tipičnoj minimalnoj udaljenosti s_0 . Po je onda tipična količina gibanja te čestice ako su s_0 i p_0 dovoljno veliki da:

$s_0 p_0 \gg \hbar$, tada su ograničenja nametnuta Heisenbergovim principu zanemarliva.

KLASIČNI OPIS JE VALJAN AKO:
 $s_0 p_0 \gg \hbar$
 $s_0 \gg \lambda_0$

→ gdje smo uveli tipičnu duljinu λ_0

$$\lambda_0 \equiv \frac{\hbar}{p_0} = \frac{1}{2\pi} \frac{h}{p_0}$$

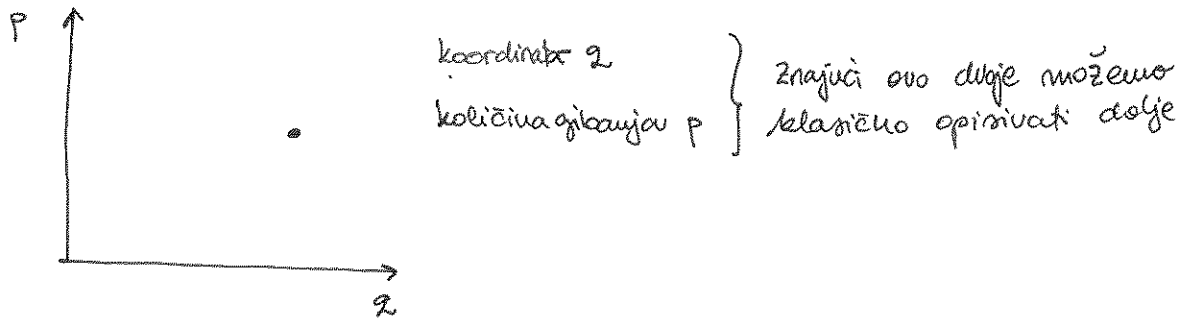
↳ tada su valna svojstva čestice zanemarliva

→ to je samo de Broglieva valna duljina h/p_0 podijeljena s 2π

KLASIČNI OPIS

→ kako specificirati mikrotajne terminima klasične mehanike?

promotrimo jednu česticu koja se gibala u jednoj dimenziji:

FAZNI PROSTOR

Kartezijanski višedimenzionalni prostor na čijem su onima sve koordinate i količine gibanja koje opisuju sustav u klasičnoj mehanici.

Točka u tom prostoru precizira sve koordinate i momente (ukl. giba.) tog sistema.

- napravimo subdiviziju p i q u male intervale Δp i Δq
fazni prostor je tada podijeljen na male ćelije jednake veličine dvodimenzionalnog "volumena"

$$\Delta q \Delta p = h_0$$

$h_0 \rightarrow$ mala konstanta (dimenzije angularnog momenta)

$\{q, p\} \rightarrow$ ovalnim zapisom znamo da por brojem leži između

Generalizacija na proizvoljno složen sustav:

$$p_1, p_2, \dots, p_f \text{ i } q_1, q_2, \dots, q_f$$

f koordinata $q_1, \dots, q_f$ i f odgovarajućih momenta $p_1, \dots, p_f$
↳ broj stupnjeva slobode

Za svaki i : $\Delta q_i \Delta p_i = h_0$ $h_0 \rightarrow$ mala konst. nezavisna o i

$\{q_1, q_2, \dots, q_f, p_1, p_2, \dots, p_f\} \rightarrow$ ovo je opet "točka" u faznom prostoru dimenzije $2f$

$$(\Delta q_1 \Delta q_2 \dots \Delta q_f \Delta p_1 \Delta p_2 \dots \Delta p_f) = h_0^f$$

* Sustav sistema može biti opisanu određivanjem u kojemu setu intervala (u kojoj ćeliji u faznom prostoru) koordinate $q_1, q_2, \dots, q_f$ i momenti $p_1, p_2, \dots, p_f$ leže

KLASIČNA STATISTIČKA MEHANIKA

Ako je izolirani sustav u ravnoteži, možemo ga s jednakom vjerojatnošću naći u svim njemu dostupnim stanjima, tj. u svakoj od njemu dostupnih delija u faznom prostoru.

→ brojaje stanja je ekvivalentno u faznom prostoru

Ako je klasično opisani sistem A u termalnoj ravnoteži sa toplinskim spremnikom temperature $T = (k\beta)^{-1}$, vjerojatnost P_r nalaziti se u tom sistemu u nekom stanju r energije E_r je:

$$P_r \propto e^{-\beta E_r} \quad *$$

tu je stanje r odnosi na neki r -ti dio faznog prostora gdje koordinate i momenti sustava A imaju iznose $\{q_1, \dots, q_f; p_1, \dots, p_f\}$

onda je energija E_r :

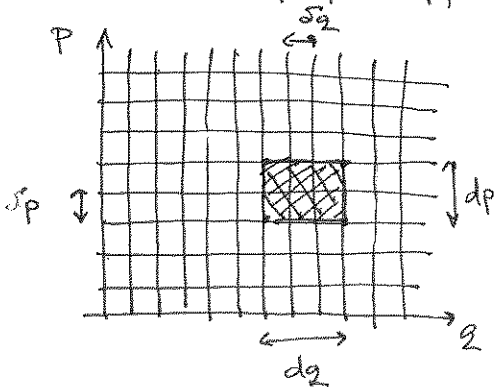
$$E_r = E(q_1, \dots, q_f; p_1, \dots, p_f)$$

Zgodno je zapisati kanonsku raspodjelu u terminima gustoće vjerojatnosti:

** $\rho(q_1, \dots, q_f; p_1, \dots, p_f) dq_1 \dots dq_f dp_1 \dots dp_f \equiv$ vjerojatnost da sistem A u kontaktu s toplinskim spremnikom materije s prvu koordinatu između q_1 i $q_1 + dq_1$ ... f-tom koordinatu između q_f i $q_f + dq_f$ prvu momentu između p_1 i $p_1 + dp_1$, ... f-tim momentu između p_f i $p_f + dp_f$.

dio intervale
 $dq_i \gg \delta q_i$
 $dp_i \gg \delta p_i$
 → subdivizija faznog prostora

$(dq_1 \dots dq_f dp_1 \dots dp_f)$ sadrži unostvo delija volumena $(\delta q_1 \dots \delta q_f \delta p_1 \dots \delta p_f) = h^{2f}$

Vjerojatnost ** dobivamo tako da pomnožimo * materije A u bilo kojoj deliji s ukupnim brojem delija u faznom prostoru $(dq_1 \dots dp_f) / h^{2f}$

$$\rho(q_1, \dots, p_f) dq \dots dp_f \propto e^{-\beta E_r} \frac{dq_1 \dots dp_f}{h^{2f}}$$

$$\rho(q_1, \dots, p_f) dq_1 \dots dp_f = C e^{-\beta E(q_1, \dots, p_f)} dq_1 \dots dp_f$$

C - konstanta proporcionalnosti koja uključuje i h^{2f}

C određimo iz normalizacije:

$$\int \rho(q_1, \dots, p_f) dq_1 \dots dp_f = 1 \quad \rightarrow \quad C^{-1} = \int e^{-\beta E(q_1, \dots, p_f)} dq_1 \dots dp_f$$

6.2 MAXWELLOVA DISTRIBUCIJA BRZINA

• Imamo idealni plin u spremniku volumena V u ravnoteži na temperaturi T

- plin može sadržavati mnoštvo različitih vrsta molekula
energija ϵ jedne molekule (nema vanjskih sila)

$$\epsilon = \frac{1}{2} m \vec{v}^2 = \frac{1}{2} \frac{\vec{p}^2}{m} \quad \left. \begin{array}{l} \vec{v} \rightarrow \text{brzina čestice} \\ \vec{p} \rightarrow \text{impuls čestice} \end{array} \right\} \text{mase } m$$

idealni plin $\rightarrow$ svaka pot. energija je zamecniriva

3 koordinate položaja i 3 koord. impulsa čestice

x, y, z

p_x, p_y, p_z

"Volumen" faznog prostora $(dx dy dz dp_x dp_y dp_z) \equiv d^3\vec{r} d^3\vec{p}$

$$d^3\vec{r} \equiv dx dy dz$$

$$d^3\vec{p} \equiv dp_x dp_y dp_z$$

Koristeći kanonsku raspodjelu dobivamo vjerojatnost da se čestica nalazi između $\vec{r}$ i $\vec{r} + d\vec{r}$ i $\vec{p}$ i $\vec{p} + d\vec{p}$.

$$P(\vec{r}, \vec{p}) d^3\vec{r} d^3\vec{p} \propto e^{-\beta(p^2/2m)} d^3\vec{r} d^3\vec{p} \quad \beta = (kT)^{-1}$$

Možemo izraziti rezultate u ovisnosti o $p^2 = \vec{p}^2$
brzini ako pišemo $\vec{v} = \vec{p}/m$

$$P(\vec{r}, \vec{v}) d^3\vec{r} d^3\vec{v} \propto e^{-(1/2)\beta m v^2} d^3\vec{r} d^3\vec{v}$$

Vjerojatnost da se čestica nalazi između $\vec{r}$ i $\vec{r} + d\vec{r}$ i ima brzinu između $\vec{v}$ i $\vec{v} + d\vec{v}$

$$d^3\vec{v} \equiv dv_x dv_y dv_z \quad \text{i} \quad v^2 = \vec{v}^2$$

$f(\vec{v}) d^3\vec{v} \equiv$ srednji broj molekula (specifične vrste) po jediničnom volumenu koje imaju brzinu između $\vec{v}$ i $\vec{v} + d\vec{v}$.

N molekula $\propto$ nezavisno kreće

$$f(\vec{v}) d^3\vec{v} = \frac{N P(\vec{r}, \vec{v}) d^3\vec{r} d^3\vec{v}}{d^3\vec{r}}$$

MAXWELLOVA RASPODJELE BRZINA

$$f(\vec{v}) d^3\vec{v} = C e^{-(1/2)\beta m v^2} d^3\vec{v}$$

P' (ili f) ovisi samo o iznosu brzine, ne smjeru.

$$f(\vec{v}) = f(v) \quad v = |\vec{v}|$$

po simetriji nema preferiranog smjera kretanja

6.3 DISKUSIJA O MAXWELLOVOJ RASPODJEI

RASPODJEI KOMPONENTE BRZINE

pratimo komponentu brzine neke čestice u nekom mjeru, npr x .

$g(v_x)dv_x \equiv$ srednji broj čestica po jediničnom volumenu koji ima x komponentu brzine u rasponu između v_x i $v_x + dv_x$ (bez obzira na vrijednosti drugih komponenti brzine)

$$g(v_x)dv_x = \int_{(v_y)} \int_{(v_z)} f(\vec{v}) d^3\vec{v}$$

počnemo sve čestice koje imaju x komponentu u tom rasponu brzina

integrali idu preko svih mogućih y i z vrijednosti komponenti

$$f(\vec{v})d^3\vec{v} = C e^{-(1/2)\beta m v^2} d^3\vec{v}$$

$$\rightarrow g(v_x)dv_x = C \int_{v_y} \int_{v_z} e^{-(1/2)\beta m (v_x^2 + v_y^2 + v_z^2)} dv_y dv_z$$

$$= C e^{-(1/2)\beta m v_x^2} \int_{-\infty}^{\infty} \int_{-\infty}^{\infty} e^{-(1/2)\beta m (v_y^2 + v_z^2)} dv_y dv_z$$

$$\boxed{g(v_x)dv_x = C' e^{-(1/2)\beta m v_x^2} dv_x}$$

$C' \leftarrow$ sve nmo stropali u jednu konstantu

$$\int_{-\infty}^{\infty} g(v_x)dv_x = C' \int_{-\infty}^{\infty} e^{-(1/2)\beta m v_x^2} dv_x = n$$

lijet da je ukupan srednji broj čestica po volumenu n

$$C' = n \left(\frac{\beta m}{2\pi} \right)^{1/2}$$

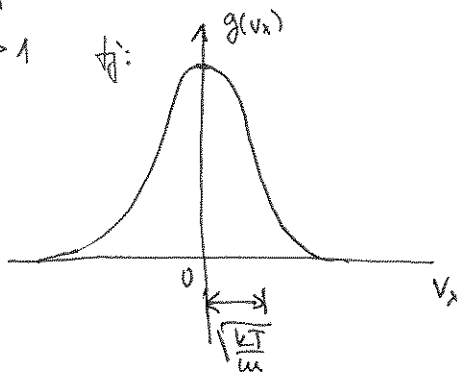
$\rightarrow$ vidimo da će se komponenta brzine v_x distribuirati simetrično oko $v_x = 0$

$$\rightarrow \bar{v}_x = 0$$

$$\bar{v}_x \equiv \frac{1}{n} \int_{-\infty}^{\infty} g(v_x) v_x dv_x$$

$g(v_x)$ ima max u $v_x = 0$ i jako pada kako $|v_x|$ raste
 $\rightarrow$ postoje zanimljivo male za $|\beta m v_x^2| \gg 1$ tj:

$$|v_x| \gg (kT/m)^{1/2}, \quad g(v_x) \rightarrow 0$$

RASPODJEZA BRZINA MOLEKULA

promatrajući neku malu vrstu molekula

$F(v)dv \equiv$ srednji broj molekula po jediničnom volumenu
koje imaju brzinu $|v|$ u rasponu između v i $v+dv$

Zbrajamo sve molekule s brzinom u tom rasponu, bez obzira na smjer

$$F(v)dv = \int f(\vec{v}) d^3\vec{v}$$

'na integralu: integracija je preko svih brzina koje zadovoljavaju:

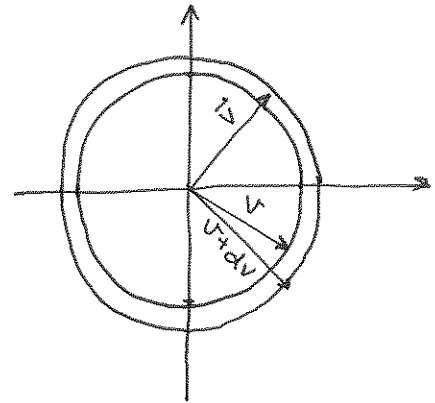
$$v < |\vec{v}| < v+dv$$

integriramo preko svih vektora brzine koji u prostora brzina završavaju na sfernoj ljuski unutrašnjeg radijusa v , a vanjskog radijusa $v+dv$

dv - radijikalno

$F(v)$ ovisi samo o v

↳ možemo reći da je $F(v)$ konstant na cijelom području integracije i možemo ga izbaciti iz integrala

Volumen sfere: $4\pi v^2$
u v -prostoru

od integrala ostane: $4\pi v^2 dv$

$$\rightarrow F(v)dv = 4\pi f(v)v^2 dv$$

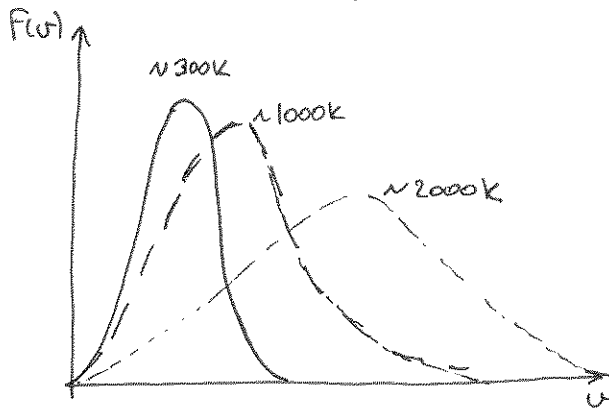
$$F(v)dv = 4\pi C e^{-(1/2)\beta m v^2} v^2 dv$$

MAXWELLOVA RASPODJEZA BRZINA

$$C = n \left(\frac{\beta m}{2\pi} \right)^{3/2}$$

v raste $\rightarrow$ exp faktor pada
 v^2 raste

$\Rightarrow$ blaži maksimum kao rezultat

Kada $F(v)dv$ promislimo po svim brzinama dobijemo n , broj molekula po volumenu

$$\int_0^{\infty} F(v)dv = n$$

NAJVJEROJATNIJA BRZINA $\tilde{v}$?

$$\frac{dF}{dv} = 0$$

$$(-\beta m v e^{-(1/2)\beta m v^2}) v^2 + e^{-(1/2)\beta m v^2} (2v) = 0$$

$$\tilde{v} = \sqrt{\frac{2}{\beta m}} = \sqrt{\frac{2kT}{m}}$$

VAJANOST KLASIČNOG OPISA PLINA

pod kojim uvjetima je Maxwellova raspodjela valjana za proučavati?

tipična vrijednost impulsa p_0 :

$$p_0 \approx m\bar{v} = \sqrt{2mkT}$$

pripadna de Broglieva valna dužina molekule λ_0

$$\lambda_0 \equiv \frac{h}{p_0} \approx \frac{h}{\sqrt{2mkT}}$$

klasični opis smatra molekule raspoznatljivim česticama koje se kreću po dobro-definiranom trajektorijama.

$\Delta_0 \rightarrow$ tipična udaljenost među molekulama

$$\boxed{\Delta_0 \gg \lambda_0} \rightarrow \text{tada je de klasično proučavanje}$$

ako se taj uvjet preokrene, kvantni efekt postaju značajni
procjena veličine Δ_0 :

$\Delta_0^3 N = V \rightarrow$ svaka molekula se nalazi u "kockici" stranice Δ_0 ,
kockice ispunjavaju cijeli prostor volumena V ,
a imaju N molekula

$$\Delta_0 = \left(\frac{V}{N}\right)^{1/3} \approx n^{-1/3} \quad n \equiv N/V$$

$$\frac{\lambda_0}{\Delta_0} \approx \frac{h}{\sqrt{2mkT}} n^{1/3} \ll 1$$

Ovaj uvjet je zadovoljen ako
je T dovoljno visoka,

n dovoljno mali (razrijeden plin)
i da masa čestice nije pre mala

6.4 $\rightarrow$ ne

6.5 EKVIPARTICIJSKI TEOREM

klasična raspodjela u klasičnoj formi je funkcija koordinate i impulsa što su kontinuirane varijable.

$$\Sigma \rightarrow \int$$

$$E = E(q_1, \dots, p_f)$$

Često se dešava da je energija u obliku: $E = \epsilon_i(p_i) + E'(q_1, \dots, p_f)$

$\epsilon_i \rightarrow$ funkcija nekog momenta p_i
(samo jednog)

$E' \rightarrow$ funkcija svega ostalog osim p_i

• promatramo sustav u kontaktu s termostatom na T . Koja je srednja vrijednost doprinosa energije ϵ_i ?

$$\bar{\epsilon}_i = \frac{\int e^{-\beta E(q_1, \dots, p_f)} \epsilon_i dq_1 \dots dp_f}{\int e^{-\beta E(q_1, \dots, p_f)} dq_1 \dots dp_f} \rightarrow \text{integriraj na preko svih vrijednosti } q \text{ i } p$$

$$\bar{\epsilon}_i = \frac{\int e^{-\beta(\epsilon_i + E')} \epsilon_i dq_1 \dots dp_f}{\int e^{-\beta(\epsilon_i + E')} dq_1 \dots dp_f} = \frac{\int e^{-\beta \epsilon_i} \epsilon_i dp_i \int e^{-\beta E'} dq_1 \dots dp_f}{\int e^{-\beta \epsilon_i} dp_i \int e^{-\beta E'} dq_1 \dots dp_f}$$

* koristimo multiplikativno svojstvo exp funkcije

$$\bar{\epsilon}_i = \frac{\int e^{-\beta \epsilon_i} \epsilon_i dp_i}{\int e^{-\beta \epsilon_i} dp_i}$$

↑ integracija po svemu osim p_i
→ obratno da ϵ_i ovim samo o varijabli p_i , ostale nism relevantne u izračunu $\bar{\epsilon}_i$.

$$\bar{\epsilon}_i = \frac{-\frac{\partial}{\partial \beta} \left(\int e^{-\beta \epsilon_i} dp_i \right)}{\int e^{-\beta \epsilon_i} dp_i} \rightarrow \bar{\epsilon}_i = -\frac{\partial}{\partial \beta} \ln \left(\int_{-\infty}^{\infty} e^{-\beta \epsilon_i} dp_i \right)$$

pretpostavimo da je upr ϵ_i kvadratna funkcija od p_i upr:

$$\epsilon_i = b p_i^2 \quad b = \text{const}$$

$$\int_{-\infty}^{\infty} e^{-\beta \epsilon_i} dp_i = \int_{-\infty}^{\infty} e^{-\beta b p_i^2} dp_i = \beta^{-1/2} \int_{-\infty}^{\infty} e^{-b y^2} dy$$

substitucija: $y = \beta^{1/2} p_i$
OVO NE SADEŽI β !

$$\ln \left(\int_{-\infty}^{\infty} e^{-\beta \epsilon_i} dp_i \right) = -\frac{1}{2} \ln \beta + \ln \left(\int_{-\infty}^{\infty} e^{-b y^2} dy \right) \quad \bar{\epsilon}_i = -\frac{\partial}{\partial \beta} \left(-\frac{1}{2} \ln \beta \right) = \frac{1}{2\beta}$$

$$\boxed{\epsilon_i = \frac{1}{2} kT}$$

AKO JE SISTEM OPISAN KLASIČNOM STATISTIČKOM MEHANIČKOM U RAVNOTEŽI NA TEMPERATURI T , SVAKI NEZAVISNI KVADRATNI ČLAN U NJEHOVOJ ENERGIJI IMA SREDNJU VRIJEDNOST JEDNAKU $\frac{1}{2} kT$.

↗ EKVIPARTICIJSKI TEOREM ($\frac{1}{2} kT$ po stupnju slobode)

G.G PRIMJENA EKVIPARTICIJSKOG TEOREMA

SPECIFIČNI TOPLINSKI KAPACITET MONOATOMNOG PLINA

energija molekule talnog plina je samo kinetička

$$\varepsilon = \frac{1}{2m}(p_x^2 + p_y^2 + p_z^2)$$

$$\rightarrow \bar{\varepsilon} = \frac{3}{2}kT$$

1 mol plina ima N_A molekula, pa je po molu:

$$\bar{E} = N_A \left(\frac{3}{2}kT \right) = \frac{3}{2}RT \quad R = N_A k \text{ plinska konst}$$

$$c_v = \left(\frac{\partial \bar{E}}{\partial T} \right) = \frac{3}{2}R \quad \checkmark$$

KINETIČKA ENERGIJA MOLEKULE BILIKOJEG PLINA

(plin nije nužno idealni)

energija molekule mase m :

$$\varepsilon = \varepsilon^{(k)} + \varepsilon' \quad \varepsilon^{(k)} = \frac{1}{2m}(p_x^2 + p_y^2 + p_z^2) \rightarrow \text{kinetička energija}$$

ε' može uključivati poziciju centra mase molekule, koordinate koje opisuju rotaciju ili vibraciju ali NE UKLJUČUJE $\vec{p}$.

$$\frac{1}{2m} p_x^2 = \frac{1}{2} m v_x^2 = \frac{1}{2} kT \quad \text{ili} \quad \overline{v_x^2} = \frac{kT}{m}$$

$\overline{v_x} = 0$, pa ouda predstavlja i disperziju komponente brzine v_x
imamo 3 kvadratna termina u energiji

$$\bar{\varepsilon}^{(k)} = \frac{3}{2}kT$$

BROWNOVO GIBANJE

makroskopska čestica mase m u fluidu apsolutne temperature T
energija čestice:

$$\varepsilon = \underbrace{\frac{1}{2m}(p_x^2 + p_y^2 + p_z^2)}_{\text{kinetička energija}} + \varepsilon'$$

$$\text{ekviparticijski teorem} \rightarrow \overline{v_x^2} = \frac{kT}{m}$$

$$\overline{v_x} = 0$$

↑
disperzija od v_x

→ ta disperzija znači da čestica ne može ostati u mirovanju, nego se mrda fluktuirajućom brzinom.

HARMONIJSKI OSCILATOR

čestica mase m harmonički oscilira u jednoj dimenziji

$$\varepsilon = \frac{1}{2m} p_x^2 + \frac{1}{2} \alpha x^2$$

↑   ↑

$$\bar{\varepsilon} = \frac{1}{2}kT + \frac{1}{2}kT = kT$$

G.7 SPECIFIČNI TOPLINSKI KAPACITET KRUTIH TIJELA

- meko jednostavno kruto tijelo od N atoma (npr. bakar)
Nije meko atominima → atomi su postavljeni u kristalnu rešetku, svaki atom se može malo micati oko svog ravnotežnog položaja
- gibanje atoma oko jedne osi je harmonijsko i energija za to gibanje je:

$$\begin{aligned} \epsilon_x &= \frac{1}{2m} p_x^2 + \frac{1}{2} \alpha x^2 \\ &\quad \left. \begin{array}{l} \text{konst. opruge} \\ \omega = \sqrt{\frac{\alpha}{m}} \text{ frekvencija oscilacija} \end{array} \right\} \text{ Slično forme dobivamo za } y \text{ i } z \text{ smjer} \end{aligned}$$

$$\epsilon = \epsilon_x + \epsilon_y + \epsilon_z$$

$$\bar{\epsilon}_x = \frac{1}{2} kT + \frac{1}{2} kT = kT \quad \longrightarrow \quad \bar{\epsilon} = \epsilon_x + \epsilon_y + \epsilon_z = 3kT$$

alio gledamo 1 mol krutine:

$$\bar{E} = 3N_A kT = 3RT$$

$$R = N_A k$$

$$C_V = \left(\frac{\partial \bar{E}}{\partial T} \right)_V$$

$$\boxed{C_V = 3R}$$

NA DOVOLJNO VISOKIM TEMPERATURAMA SVAKO KRUTO TIJELO IMAJU ISTI SPECIFIČNI TOPLINSKI KAPACITET (MOLARNI) $C_V = 3R$

VALJANOST KLASIČNE APPOKSIMACIJE

Vibrirajući atom energije ϵ_x u x smjeru

$$\frac{1}{2m} \overline{p_x^2} = \frac{1}{2} kT$$

$$p_0 \approx \sqrt{\overline{p_x^2}} \approx \sqrt{mkT}$$

kvantni efekt nas ne smije sprečavati da lokaliziramo atom na δ_0

$$\frac{1}{2} \alpha \delta_0^2 = \frac{1}{2} kT$$

$$\delta_0 \approx \sqrt{\delta_0^2} = \sqrt{\frac{kT}{\alpha}}$$

$$\delta_0 p_0 \approx kT \sqrt{\frac{m}{\alpha}} \gg \hbar$$

$$\boxed{kT \gg \hbar \omega}$$

$T \gg \theta$ gdje je $\theta = \frac{\hbar \omega}{k}$ Tada vrijedi klasična approx.

7 OPCENITA TERMODINAMIČKA INTERAKCIJA

7.1 OVISNOST BROJA STANJA O VANJSKIM PARAMETRIMA

promatramo makroskopski sistem okarakteriziran jedinic. i.c. više vanjskih parametara (npr. V). Radi jednostavnosti promatramo slučaj kada samo jedan parametar (x) može varirati.

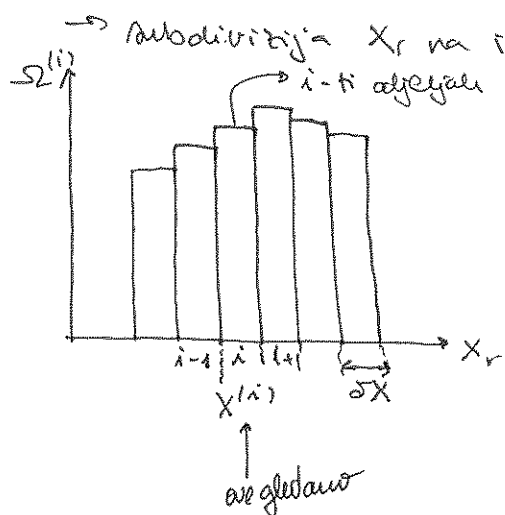
broj stanja Ω nekog sistema na energiji između E i $E+dE$ neće ovisiti samo o E , nego i o vanjskom parametru x .

$$\Omega = \Omega(E, x)$$

Neka energija E_r sistema u stanju r ovisi o x . $E_r = E_r(x)$

$$\rightarrow dE_r = \frac{\partial E_r}{\partial x} dx = X_r dx$$

$$X_r \equiv \frac{\partial E_r}{\partial x}$$

→ subdivizija X_r na intervale dX

→ ovisi o stanju r kojeg promatramo

promatramo broj stanja $\Omega(E, x)$ koja imaju energiju između E i $E+dE$ za zadani vanjski parametar x

→ među njima promatramo one za koje X_r leži između $X^{(i)}$ i $X^{(i)} + dX$

broj tih stanja ćemo zvat $\Omega^{(i)}(E, x)$

$\Gamma^{(i)}(E) \equiv$ broj stanja među stanjima $\Omega^{(i)}(E, x)$ i tog odjeljka,

čija je energija promijenjena za vrijednosti manje od E na vrijednost veću od E kad se vanjski parametar promijeni za infinitesimalnu vrijednost sa x na $x+dx$

$$\Gamma^{(i)}(E) = \frac{\Omega^{(i)}(E, x)}{dE} X^{(i)} dx \quad *$$

$\Gamma(E) \equiv$ ukupni broj stanja, među njih $\Omega(E, x)$ čija se energija promijenila od vrijednosti $< E$ u vrijednost $> E$ za infinitesimalnu promjenu parametra x na $x+dx$.

→ da namemo $\Gamma(E)$ moramo sumirati $*$ po svim odjeljcima (po svim vrijednostima $\frac{\partial E_r}{\partial x}$)

$$\Gamma(E) = \sum_i \Gamma^{(i)}(E) = \left[\sum_i \Omega^{(i)}(E, x) X^{(i)} \right] \frac{dx}{dE}$$

$$\rightarrow \boxed{\Gamma(E) = \frac{\Omega(E, x)}{dE} \bar{X} dx}$$

gdje mo upotrijebiti: $\bar{X} \equiv \frac{1}{\Omega(E, x)} \sum_i \Omega^{(i)}(E, x) X^{(i)}$

Arednja vrijednost X , preko svih stanja r u intervalu energije $E, E+dE$

$\bar{X} dx = \frac{d\bar{E}_r}{dx} dx = \int W \rightarrow$ Arednja vrijednost energije sustava kada je sustav u jednakoim vjerojatnostu u svim od svih dostupnih stanja u ovom odredjenom energetskom rasponu

to je zapravo makroskopski rad obavljen na sistemu dok sistem ostaje u ravnotezi (takav proces je kvazi-statičan)

Kada $x \rightarrow x+dx$ broj stanja se promijeni za:

$[\partial \Omega(E, x) / \partial x] dx$ što je broj: { ukupnog br. stanja koja ulaze u taj raspon promjenom energije sa $<E$ na $>E$ } minus { uk. br. stanja koja napuštaju raspon promjenom energije sa $<(E+dE)$ na $>(E+dE)$ }

$$\frac{\partial \Omega(E, x)}{\partial x} dx = \Gamma(E) - \Gamma(E+dE) = -\frac{dP}{dE} dE \quad \leftarrow \text{ubacimo sad umjesto gornji izraz za } P(E)$$

$\uparrow$ ulaze
 $\uparrow$ napuštaju

$$\frac{\partial \Omega}{\partial x} = -\frac{\partial}{\partial E} (\Omega \bar{X}) \quad \text{ili} \quad \frac{\partial \Omega}{\partial x} = -\frac{\partial \Omega}{\partial E} \bar{X} - \Omega \frac{\partial \bar{X}}{\partial E} \quad /: \Omega$$

$\rightarrow \frac{\partial \ln \Omega}{\partial x} = -\frac{\partial \ln \Omega}{\partial E} \bar{X} - \frac{\partial \bar{X}}{\partial E}$ $\rightarrow$ ovo je zanemarivo malo jer je prvi član mnogo veći

$$\frac{\partial \ln \Omega}{\partial x} = -\frac{\partial \ln \Omega}{\partial E} \bar{X} \quad \rightarrow \quad \boxed{\left(\frac{\partial \ln \Omega}{\partial x} \right) = -\beta \bar{X}}$$

$$\boxed{\bar{X} \equiv \frac{\partial \bar{E}_r}{\partial x}}$$

$\bar{X} \rightarrow$ Arednja generalizirana sila na sistem konjugirane parametru x

Neka je $x=V$ (volumen sistema)

$$\delta W = -\bar{p} dV \quad \bar{p} \rightarrow \text{средњи tlak kojeg postiže sistem}$$

↓

Rad NA SISTEM

$$\delta W = \bar{X} dV = -\bar{p} dV$$

$$\rightarrow \bar{X} = -\bar{p}$$

Средња генерализована сила је средњи tlak koji djeluje NA sistem

$$\left(\frac{\partial \ln \Omega}{\partial V}\right)_E = \beta \bar{p} = \frac{\bar{p}}{kT}$$

$$\text{odnosno} \quad \left(\frac{\partial S}{\partial V}\right)_E = \frac{\bar{p}}{T}$$

gdje je $S = k \ln \Omega$ entropija sistema,

$$\frac{\partial \ln \Omega}{\partial x} = -\frac{\partial \ln \Omega}{\partial E} \bar{X} \quad / \cdot dx$$

$$\bar{X} dx = \delta W$$

$$\frac{\partial \ln \Omega}{\partial x} dx + \frac{\partial \ln \Omega}{\partial E} \delta W = 0$$

$$\ln \Omega(E + \delta W, x + dx) - \ln \Omega(E, x) = \frac{\partial \ln \Omega}{\partial E} \delta W + \frac{\partial \ln \Omega}{\partial x} dx = 0$$

$$\rightarrow \ln \Omega(E + \delta W, x + dx) = \ln \Omega(E, x)$$

↑
energija sistema
↑
promjenjivo parametar x
↓
 x promjenjivo za δW usljed promjene dx

Ali je promjena kvantitativna (ravnotešna), sistem se preraspodijeli po jednakoim broju stanja kao na početku

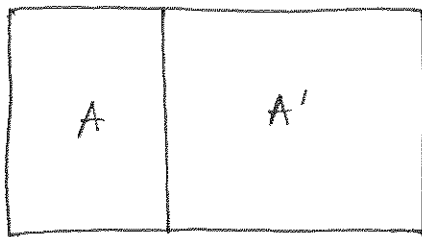
→ entropija $S = k \ln \Omega$ adijabatski izoliranog sistema ostaje nepromijenjena ako mu se vanjski parametri infinitesimalno promijene u kvazi-statičkom procesu

Za kvazi-statički proces:

$$\Delta S = 0$$

7.2 OPĆE RELACIJE KOJE VRIJEDE U RAVNOTEŽI

A^*

dua plina A i A' odvojena
površnim klipom koji
provodi toplinu

A i A' interagiraju izmjenom toplina i izvršenjem
rada

$$A^* = A + A'$$

E^* - ukupna energija

Ω^* - broj stanja dostupan A^*

$$S^* = k \ln \Omega^*$$

Ali znanu energiju E sustava A, to određuje i energiju E'
sustava A'.

UVJETI RAVNOTEŽE

očuvanje energije:

$$E + E' = E^* = \text{konst.}$$

ukupni volumen je
očuvan:

$$V + V' = V^* = \text{konst}$$

$\Omega(E, V) \rightarrow$ broj stanja dostupan sistemu A u energetskom intervalu između E i $E + dE$
kada mu je volumen između V i $V + dV$

$\Omega'(E', V') \rightarrow$ broj stanja dostupan A'

$\Omega^* = \Omega(E, V) \Omega'(E', V')$ ukupan broj stanja dostupan A^*

Ali uzmemo logaritme:

$$\ln \Omega^* = \ln \Omega + \ln \Omega'$$

$$S^* = S + S'$$

U ravnoteži, najvjerojatnija konfiguracija koja odgovara vrijednostima parametara E i V
gdje je Ω^* odnosno S^* maksimalna.

Konfijeje maksimalna određuju uvjeti:

$$d \ln \Omega^* = d \ln \Omega + d \ln \Omega' = 0 \quad \text{za promjene } dE \text{ i } dV \text{ energije i volumena}$$

$$d \ln \Omega = \frac{\partial \ln \Omega}{\partial E} dE + \frac{\partial \ln \Omega}{\partial V} dV \quad \left(\frac{\partial \ln \Omega}{\partial V} \right)_E = \beta \bar{p}$$

$$d \ln \Omega = \beta dE + \beta \bar{p} dV$$

$$\frac{\partial \ln \Omega}{\partial E} = \beta$$

Slično, za sustav A':

$$d \ln \Omega' = \beta' dE' + \beta' \bar{p}' dV'$$

$$\text{iskoristimo } E + E' = E^* = \text{konst}$$

$$d \ln \Omega' = -\beta' dE - \beta' \bar{p}' dV$$

$$V + V' = V^* = \text{konst}$$

$$dE' = -dE \quad dV' = -dV$$

Uvjet max. vjerojatnosti:

$$(\beta - \beta') dE + (\beta \bar{p} - \beta' \bar{p}') dV = 0$$

$$\beta - \beta' = 0$$

$$\beta \bar{p} - \beta' \bar{p}' = 0$$

$$\boxed{\begin{matrix} \beta = \beta' \\ \bar{p} = \bar{p}' \end{matrix}}$$

U ravnoteži, energije i volumeni sistema
zadovoljavaju uvjete.

Izgleda kao automatska posljedica zahtjeva
da entropija S^* bude maksimalna.

INFINITEZIMALNI KVAZ-STATIČKI PROCES

• posmatramo potpuno općeniti kvazi-statični proces gdje je sustav A u interakciji sa sustavom A'

• situacija ravnoteže 1: $\bar{E} \rightarrow$ srednja energija
 $\bar{x}_k (k=1, 2, \dots, n) \rightarrow$ vanjski parametri

• nova situacija ravnoteže 2: $\bar{E} + d\bar{E}$
 $\bar{x}_k + d\bar{x}_k$

Koja je promjena entropije?

$\Omega = \Omega(\bar{E}, \bar{x}_1, \dots, \bar{x}_n)$, možemo pisati promjenu u $\ln \Omega$

$$d \ln \Omega = \frac{\partial \ln \Omega}{\partial \bar{E}} d\bar{E} + \sum_{k=1}^n \frac{\partial \ln \Omega}{\partial \bar{x}_k} d\bar{x}_k$$

$$\frac{\partial \ln \Omega}{\partial \bar{x}_k} = -\beta \bar{x}_k \equiv -\beta \frac{\partial \bar{E}}{\partial \bar{x}_k}$$

$$d \ln \Omega = \beta d\bar{E} - \beta \sum_{k=1}^n \bar{x}_k d\bar{x}_k$$

Mora poradi njih promjene vanjskih parametara:

$$\sum_{k=1}^n \bar{x}_k d\bar{x}_k = \sum_{k=1}^n \frac{\partial \bar{E}}{\partial \bar{x}_k} d\bar{x}_k = dW \rightarrow \text{rad infinitezimalnog procesa}$$

$$d \ln \Omega = \beta (d\bar{E} - dW) = \beta dQ$$

$(d\bar{E} - dW = dQ)$ toplina koju je sistem apsorbirao

$$\beta = (kT)^{-1} \quad S = k \ln \Omega$$

→ Za bilo koji infinitezimalni kvazi-statični proces:

$$dS = \frac{dQ}{T}$$

Fundamentalna termodinamička relacija

$$TdS = dQ = d\bar{E} - dW$$

$$TdS = d\bar{E} + \bar{P}dV$$

$$S_b - S_a \equiv \int_a^b \frac{dQ}{T}$$

Totalna promjena entropije iz stanja a u b

↳ mora biti integral po kvazi-statičnoj putanji

$Q = \int_a^b dQ$ totalna toplina koju je sistem apsorbirao u kvazi-statičnom procesu iz stanja a u stanje b

7.3 PRIMJENE NA IDEALNI PLIN

idealni plin je obilježavan svojstvima:

- jednačina stanja: $\bar{p}V = nRT$ n - broj molova plina
- na fiksnoj temperaturi, srednja unutarnja energija idealnog plina je neovisna o volumenu plina

$$\bar{E} = \bar{E}(T), \text{ neovisno o } V$$

$$c_v = \frac{1}{n} \left(\frac{\partial \bar{E}}{\partial T} \right)_V \quad \text{specifični molarni toplinski kapacitet pri konst. volumenu}$$

isto neovisno o V

$$d\bar{E} = n c_v dT \quad \text{promjena unutarnje energije zbog promjene u temperaturi}$$

$$\text{ako je } c_v \text{ neovisna o } T: \quad \bar{E} = n c_v T + \text{const}$$

toplina koju je apsorboirao idealni plin u kvazi-statičnom procesu:

$$dQ = d\bar{E} - dW = d\bar{E} + \bar{p}dV$$

$$\rightarrow \boxed{dQ = n c_v dT + \frac{nRT}{V} dV}$$

Onda je promjena entropije idealnog plina za taj infinitesimalni proces:

$$ds = \frac{dQ}{T} = n c_v \frac{dT}{T} + nR \frac{dV}{V}$$

ENTROPIJA IDEALNOG PLINA

kolika je entropija $S(T, V)$ plina u makrostanju gdje mu je temperatura T i volumen V u odnosu na neko drugo makrostanje $\rightarrow T_0$ i V_0 ?

$\rightarrow$ da na to odgovorimo trebamo kvazi-statički ići od stanja (T_0, V_0) u (T, V)

- možemo najprvo zadržati volumen fiksno u V_0 i mijenjati temp $T_0 \rightarrow T$ davoštenjem plina u kontakt s nizom toplinskih spremnika

$$S(T, V_0) - S(T_0, V_0) = n \int_{T_0}^T \frac{c_v(T')}{T'} dT'$$

Možemo onda zadržati temperaturu T i sporo mijenjati volumen $V_0 \rightarrow V$

$$S(T, V) - S(T, V_0) = nR \int_{V_0}^V \frac{dV'}{V'} = nR (\ln V - \ln V_0)$$

Ukupna promjena u entropiji:

$$S(T, V) - S(T_0, V_0) = n \left[\int_{T_0}^T \frac{c_v(T')}{T'} dT' + R \ln \frac{V}{V_0} \right]$$

makrostanje (T_0, V_0) možemo promatrati kao neko standardno makrostanje

$$S(T, V) = n \left[\int \frac{c_v(T)}{T} dT + R \ln V + \text{const.} \right]$$

Posebno jednostavan slučaj za $c_v = \text{const}$ (neovisan o temperaturi), onda ga možemo izvesti iz integrala.

$$dT'/T = d(\ln T')$$

za c_v neovisan o T :

$$S(T, V) - S(T_0, V_0) = n \left[c_v \ln \frac{T}{T_0} + R \ln \frac{V}{V_0} \right]$$

ili

$$S(T, V) = n \left[c_v \ln T + R \ln V + \text{const} \right]$$

ADIJABATSKA KOMPRESIJA ILI EKSPANZIJA

• pramostrano idealni plin koji ne može primati toplinu (adijabatski izoliran)
↳ mijenja samo volumen kvazi-statički

$dQ = 0$ jer nema izmjene topline

$$C_v dT + \frac{RT}{V} dV = 0 \quad /: RT$$

$$\frac{C_v}{R} \frac{dT}{T} + \frac{dV}{V} = 0 \quad \cdot \text{pretpostavljamo temperaturno nezavisni } C_v$$

∫

$$\frac{C_v}{R} \ln T + \ln V = \text{const}$$

$$\ln T^{(C_v/R)} + \ln V = \text{const}$$

$$\ln [T^{(C_v/R)} V] = \text{const} \quad /e^{\quad}$$

→ $T^{C_v/R} V = \text{const}$ } Ova relacija predviđa kako temperatura idealnog termalno izoliranog plina ovisi o volumenu

Ali nas zanima kako ovisi p o V , onda znamo $pV \propto T$

$$(\bar{p}V)^{C_v/R} V = \text{const} \quad ; \text{ diže se otkriva na } R/C_v \text{ potenciju}$$

$$\bar{p}V^\gamma = \text{const}$$

$$\gamma \equiv 1 + \frac{R}{C_v} = \frac{C_v + R}{C_v}$$

↓
primjenjuje se u kvazi-statičkom procesu gdje plin nije toplinski izoliran nego u termalnom kontaktu s toplinskim spremnikom na temperaturi T .

$$\bar{p}V = \text{const}$$

7.4 OSNOVNE TVRDNJE STATISTIČKE MEKANIKE

-prve 4 tvrdnje zovemo zakonima termodinamike

0. NULLI ZAKON TERMODINAMIKE:

Alio su dva sistema u termalnoj ravnoteži s trećim sistemom, onda su međusobno u termalnoj ravnoteži.

→ ova tvrdnja nam omogućuje uvođenje termometara

1. PRVI ZAKON TERMODINAMIKE

Ravnotežno makrostanje sistema može biti opisano veličinom $\bar{E}$ (koju zovemo unutarnja energija sistema) koja ima svojstvo da: $\bar{E} = \text{const.}$

za izolirani sistem.

Alio sistem može interagirati i tako ide iz jednog makrostanja u drugo, rezultirajući promjenom energije pisemo kao:

$$\Delta \bar{E} = W + Q$$

gdje je W makroskopski rad izvršen na sistemom kao rezultat promjene vanjskih parametara.

Veličina Q zove se toplina, koju je sustav apsorbirao.

2. DRUGI ZAKON TERMODINAMIKE

Ravnotežno stanje sistema možemo opisati veličinom S (koju zovemo entropija) koja ima svojstva:

i) u bilo kojem infinitesimalnom kvazi-statičkom procesu u kojem sistem apsorbira dQ , entropija mu se promijeni za:

$$dS = \frac{dQ}{T}$$

T - parametar makrostanja, apsolutna temperatura

ii) u bilo kojem procesu gdje termalno izolirani sistem ide iz jednog makrostanja u drugo, entropija ima tendenciju rasti:

$$\Delta S \geq 0$$

3. TREĆI ZAKON TERMODINAMIKE

Entropija S nekog sistema ima svojstvo da:

$$\text{kako } T \rightarrow 0 \quad S \rightarrow S_0$$

gdje je S_0 konstanta nezavisna o strukturi sistema

4. STATISTIČKA RELACIJA

Ako je izolirani sistem u ravnoteži, vjerojatnost da ga nađemo u nekom makrostanju entropije S je dana sa:

$$P \propto e^{S/k}$$

5. VEZA S MIKROSKOPSKOM FIZIKOM

Entropija S sistema je povezana s brojem stanja dostupnih sistemu Ω :

$$S = k \ln \Omega$$

7.5 UVJETI RAVNOTEŽE

IZOLIRANI SISTEM

→ totalna energija = const. , y → vanjski parametar
broj stanja dostupnih sistemu je ovisan o y
 W → subdivizija u dy

Ako parametar y slobodno varira, vjerojatnost $P(y)$ da nađemo sistem u situaciji da je parametar u intervalu $(y, y+dy)$:

$$P(y) \propto \Omega(y) = e^{S(y)/k}$$

$y = y_0$ u nekom standardnom makrostanju

$$\frac{P(y)}{P(y_0)} = \frac{e^{S(y)/k}}{e^{S(y_0)/k}}$$

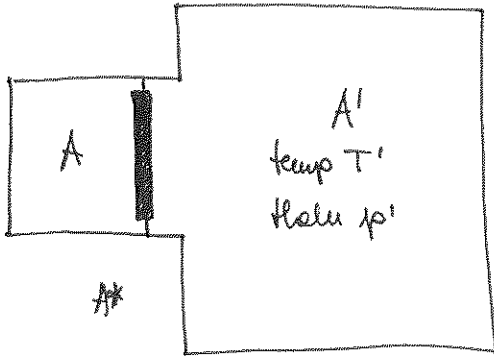
$$P(y) = P_0 e^{\Delta S/k}$$

$$\Delta S = S(y) - S(y_0) \quad P_0 \equiv P(y_0)$$

- Najvjerojatniji y je tamo gdje je entropija najveća

Ravnotežno stanje izoliranog sistema opisano je vrijednošću parametara takvih da
 $S = \text{maksimum}$

SISTEM U KONTAKTU S TERMOSTATOM

• Zanimaju nas najteži ravnoteže sistema A u kontaktu sa A' u konstantnoj temperaturi T' i tlaku p' .

- neta je A opisom nekim parametrom y

$\Omega^*(y)$ - broj stanja dostupnih kompletnom sistemu

$$\Omega^* = \Omega_A \Omega_{A'}$$

$S \equiv k \ln \Omega$

$\rightarrow S^* = S + S'$

promotrimo neko standardno makrostanje gdje parametar y ima vrijednost y_0 .

Vjerovatnost da parametar y poprima vrijednost između y i $y + \Delta y$

$P(y) = P_0 e^{\Delta S^*/k}$

$\Delta S^* = S^*(y) - S^*(y_0) \quad \Delta S^* = \Delta S + \Delta S'$

A' je jako veliki u odnosu na A i ostaje u ravnoteži na temp T' i tlaku p' dok apsorbirira relativno malu toplinu Q' od A

$\Delta S' = \frac{Q'}{T'}$

$Q' = \Delta E' - W' \leftarrow$ rad izvršen na A' kao se volumen A promijenio za $\Delta V = V(y_1) - V(y_0)$

volumen rezervoara se promijenio za $-\Delta V$

$\rightarrow W' = p' \Delta V$

očuvanje energije $\rightarrow \Delta \bar{E}' = -\Delta \bar{E}$

$\Delta \bar{E} \equiv \bar{E}(y_1) - \bar{E}(y_0)$

$Q' = -\Delta \bar{E} - p' \Delta V$

$\Delta S^* = \Delta S - \frac{\Delta \bar{E} + p' \Delta V}{T'} = - \frac{-T' \Delta S + \Delta \bar{E} + p' \Delta V}{T'}$

Definiramo: $Q \equiv \bar{E} - T'S + p'V$

$\Delta Q = \Delta \bar{E} - T' \Delta S + p' \Delta V$

Nakon što smo definirali
možemo jednostavno pisati:

$$G \equiv \bar{E} - TS + pV$$

Gibbsova slobodna
energija

$$\Delta S^* = - \frac{\Delta G}{T}$$

gdje je $\Delta G \equiv G(y_1) - G(y_0)$

° Ravnolično stanje sistema u kontaktu s termostatom
na temperaturi T i konstantnoj tlaku je opisano
parametrima takvim da je

$$G = \text{minimum}$$

maksimalna entropija $\rightarrow$ minimalna G

recimo da sistem nije u ravnoteži

$\rightarrow$ situacija će se mijenjati u vremenu tako da će entropija S^*
rasti u vremenu. ekvivalentno, možemo to izraziti tako da
kažemo da će se situacija mijenjati u smjeru smanjenja
Gibbsove slobodne energije G sustava A .

$$\Delta G \leq 0$$

Vjerojatnost

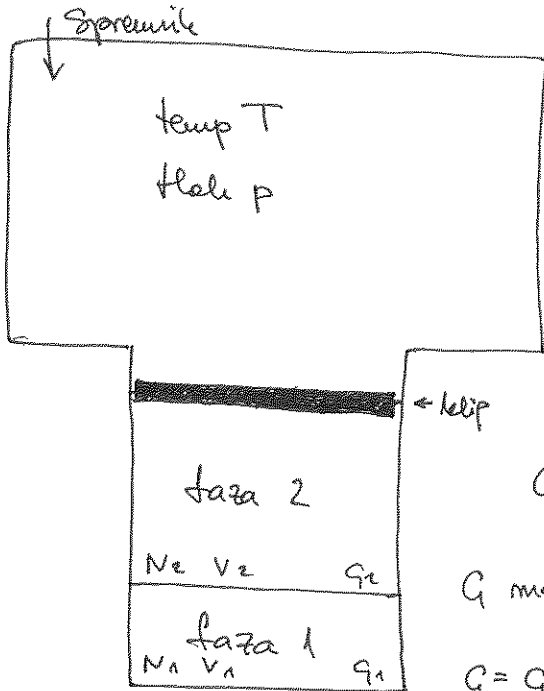
$$P = P_0 e^{-\Delta G/kT}$$

$$\Delta G = G(y_1) - G(y_0)$$

U ravnoteži:

$$P(y) \propto e^{-G(y)/kT}$$

7.6 RAVNOTEŽA MEĐU FAZAMA

FAZA - jedno agregatno stanje tvari

N_1 broj molekula u fazi 1

N_2 broj molekula u fazi 2

$$N_1 + N_2 = N = \text{konst.}$$

→ U ravnotežnoj situaciji na T, p , hoće li biti prisutna samo faza 1, samo faza 2 ili obje istovremeno?

$$Q = \bar{E} - TS + pV = \text{minimum (to nam je ujet za ravnotežu)}$$

Q možemo izraziti kao funkciju N_1 i N_2

$$Q = Q_1 + Q_2 \quad Q_1 = N_1 g_1 \quad Q_2 = N_2 g_2$$

$g_i(T, p) \equiv$ Gibbsova slobodna energija po molekuli faze i na datoj temperaturi T i tlaku p

$$Q = N_1 g_1 + N_2 g_2$$

g_1 i g_2 ovise o T i p , ali ne o N_1 i N_2

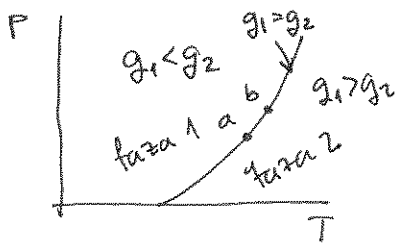
ako obje faze koegzistiraju u ravnoteži N_1 i N_2 moraju biti takvi da Q bude minimalan

$$dQ = g_1 dN_1 + g_2 dN_2 = 0$$

$$(g_1 - g_2) dN_1 = 0$$

$$dN_2 = -dN_1 \rightarrow \text{očuvanje broja čestica}$$

Za koegzistenciju obje faze u ravnoteži: $g_1 = g_2$

neka točka na ravnotežnoj krivulji npr a:

$$g_1(T, p) = g_2(T, p)$$

promotrimo sad b, $T+dT$ $p+dp$

$$g_1(T+dT, p+dp) = g_2(T+dT, p+dp)$$

$$\rightarrow dg_1 = dg_2$$

Slobodna energija po molekuli faze i :

$$g_i = \frac{Q_i}{N_i} = \frac{\bar{E}_i - TS_i + pV_i}{N_i}$$

$$\text{ili } g_i = \bar{E}_i - T s_i + p v_i$$

$$\bar{E}_i = \bar{E}_i / N_i$$

$$s_i = S_i / N_i$$

$$v_i = V / N_i$$

$$dg_i = d\bar{e}_i - T ds_i - s_i dT + p dv_i + v_i dp$$

$$T ds_i = d\bar{e}_i + p dv_i$$

$$dg_i = -s_i dT + v_i dp$$

$$dg_1 = dg_2$$

$$-s_1 dT + v_1 dp = -s_2 dT + v_2 dp$$

$$(s_2 - s_1) dT = (v_2 - v_1) dp$$

$$\boxed{\frac{dp}{dT} = \frac{\Delta s}{\Delta v}}$$

$$\Delta s \equiv s_2 - s_1$$

$$\Delta v \equiv v_2 - v_1$$

} Clausius - Clapeyronova
jednadžba

$$\Delta S = N \Delta s \quad \Delta V = N \Delta v$$

$$\boxed{\frac{dp}{dT} = \frac{\Delta S}{\Delta V}}$$

LATENTNA TOPLINA - toplina koju sistem mora apsorbovati da bi danu količinu jedne faze pretvorio u istu količinu druge faze.

L_{12}

$$\Delta S = S_2 - S_1 = \frac{L_{12}}{T}$$

promjena
entropije pri faznom prijelazu

$$\boxed{\frac{dp}{dT} = \frac{L_{12}}{T \Delta V}}$$

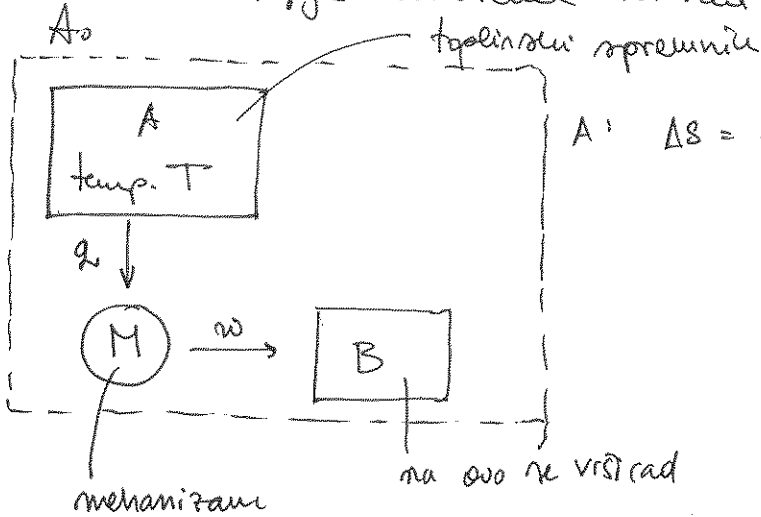
(...)

7.7. PRETVORBA NASUMIČNOSTI U RED

Entropija sistema se može smanjiti samo ako je doveden u interakciju s jednim ili više pomoćnih sistema u procesu koji njima podigne bar kompenzujuću količinu entropije.

STROJEVI

STROJ → naprava koja se koristi za pretvaranje unutrašnje energije sistema u rad

$$A: \Delta S = -\frac{q}{T}$$

$$\Delta S' = \frac{q'}{T'}$$

$$\Delta S^* = \Delta S + \Delta S' \geq 0$$

$$A^* = A_0 + A'$$

$$\Delta S^* = -\frac{q}{T} + \frac{q'}{T'} \geq 0$$

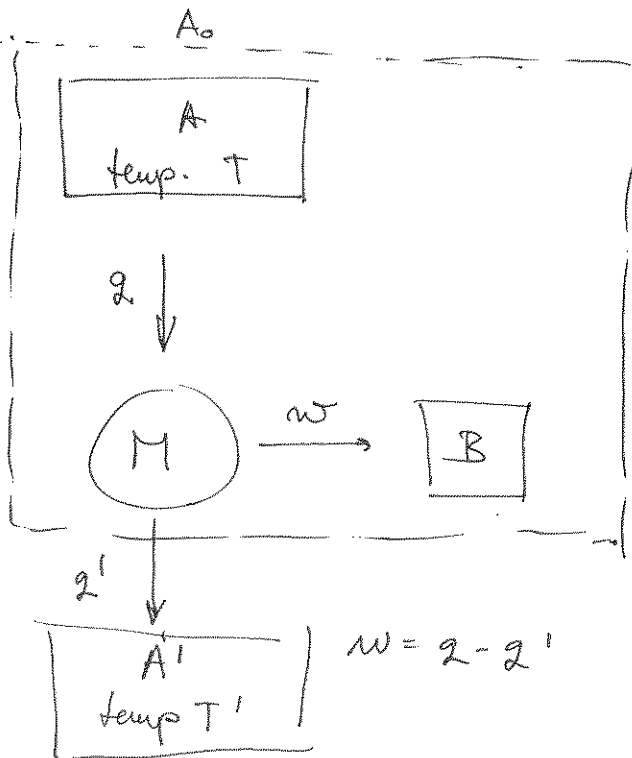
Rad po ciklusu:

$$w = q - q'$$

$$-\frac{q}{T} + \frac{q-w}{T'} \geq 0$$

$$\frac{w}{T'} \leq q \left(\frac{1}{T'} - \frac{1}{T} \right)$$

$$\boxed{\frac{w}{q} \leq 1 - \frac{T'}{T} = \frac{T-T'}{T}}$$

$$\eta = \frac{w}{q} = \frac{q - q'}{q} \quad \text{KORISNOST STROJA}$$

$$\eta \leq \frac{T-T'}{T}$$

Za kvazi-stacionarni stroji:

$$\eta = \frac{T-T'}{T}$$